

KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA
DVADESET DEVETI SUSRET

ZAVRŠNI DOKUMENT

OPŠTE KONSTATACIJE • UVODNA REČ • PORUKE

KOPAONIK, 13–17. decembra 2016.

Izdavač: KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA
Beograd, Krunska 74, Tel. (011) 244-69-10
Fax (011) 244-30-24; E-mail: upj@EUnet.rs;
www.Kopaonikschool.org

Štampa: Futura, Petrovaradin

**OPŠTE
KONSTATACIJE**

Dvadeset deveti susret pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava održan je na Kopaoniku, od 13. do 17. decembra 2016. godine, pod stalnim naslovom *Pravda i pravo*, a sa godišnjom temom *PRAVO I DRUŠTVENI IMPERATIVI*.

Višednevni rad se odvijao u skladu sa usvojenim Heksagonom Kopaoničke škole prirodnog prava, kroz šest katedri:

- I Pravo na život**
- II Pravo na slobodu**
- III Pravo na imovinu**
- IV Pravo na intelektualnu tvorevinu**
- V Pravo na pravdu**
- VI Pravo na pravnu državu.**

U okviru katedri radile su sledeće sekcije:

Život; Zdravlje; Ekologija; Sport (I katedra).

Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti; Sloboda ličnosti – opšta sloboda i porodično-pravna sloboda ličnosti; Upravno-pravna zaštita slobode (II katedra).

Kodifikacije, svojina i druga stvarna prava, svojina i nasleđe, restitucija i privatizacija; Porezi i poreska politika; Ugovor i odgovornost za štetu;

Privredna društva; Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža; Banke i bankarski poslovi; Radni odnosi (III katedra).

Industrijska svojina, Autorsko pravo (IV katedra).

Sud u koneksitetu pravde – sudska praksa, procedura, izvršenje; Međunarodni odnosi i pravda – međunarodno pravo – elementi inostranosti; Pravo Evropske unije (V katedra).

Pravna država – teorijska i praktična iskustva (VI katedra).

* * *

Za Dvadeset deveti susret Kopaoničke škole prirodnog prava, pod naslovom *Pravo i društveni imperativi* napisano je 280 referata od kojih je objavljeno 190 referata, domaćih i inostranih autora. Svi referati su raspoređeni prema Heksagonu Kopaoničke škole u 6 katedri i 23 sekcije. Ukupno objavljeni referati obuhvataju četiri toma na 2.900 stranica štampanog teksta.

Dvadeset devetom susretu Škole prisustvovalo je, kao i ranijih godina, oko 1.700 učesnika – pravnik sa raznih univerziteta, akademija, naučnih institucija, sudova, advokature i drugih pravosudnih organizacija, upravnih organa i javnih službi, udruženja građana, nevladinih organizacija, privrednih preduzeća i privrednih asocijacija, bankarskih i osiguravajućih organizacija, kao i drugih društvenih institucija.

U radu Škole, pored domaćih učesnika, učestvovalo je oko 80 istaknutih pravnik, teoretičara i praktičara iz inostranstva i to kao autori objavljenih referata ili kao neposredni učesnici u radu pojedinih sekcija. Učesnici iz inostranstva bili su iz sledećih zemalja: Austrije, Nemačke, Francuske, Sjedinjenih Američkih Država, Italije, Ruske federacije, Brazila, Kine, Velike Britanije, Španije, Turske, Japana, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore.

* * *

Svim učesnicima Skupa uručena je i Bibliografija svih objavljenih radova Škole (1987–2016) sa imenima autora i naslovima referata.

* * *

Uprava Kopaoničke škole primila je i ove godine veliki broj dopisa – pozdrava i čestitanja iz brojnih evropskih i vanevropskih zemalja od strane značajnih naučnih i državnih institucija, kao i istaknutih naučnika i stručnjaka iz svih oblasti prava. Jedan broj ovih dopisa je pročitana na plenarnim sednicama Dvadeset devetog susreta. Rad Škole je bio medijski praćen.

Rad se odvijao na plenarnim sednicama i na specijalizovanim radnim zasedanjima u okviru katedri prema Programu koji je sačinjen shodno koncepciji Heksagona Kopaoničke škole prirodnog prava.

U radnim telima i svim drugim oblicima aktivnosti vladala je naučno-stručna i kolegijalna atmosfera.

Urednici, autori i drugi učesnici, a naročito inostrani, izrazili su opštu ocenu prema kojoj je Dvadeset deveti susret Škole tradicionalno u potpunosti ispunio očekivanja.

* * *

Kopaonička škola prirodnog prava i ovogodišnjim radom je nastavila afirmaciju ideje prirodnog prava, tj. univerzalnih ljudskih prava kojima je temelj stoletna filozofija Prava i Pravde, danas izražena u savremenim kodifikacijama ljudskih prava u okviru dokumenata OUN i drugih miroljubivih međunarodnih organizacija.

Škola je i ove godine ponovila konstataciju da između proklamovanih ljudskih prava i njihovih ostvarenja postoji veliki raskorak koji se može smanjiti ili u velikoj meri prevazići, samo atributima pravne države, demokratske kulture i tolerancije kao izraza duhovne slobode i kulture razuma. U tom pogledu postoje velike razlike u svetu i u različitim oblastima života u zavisnosti od stepena opšte kulture konkretne zajednice.

* * *

Na prvoj i završnoj plenarnoj sednici, Kopaoničkoj školi prirodnog prava upućene su reči naučne časti, priznanja i vere u ukupnost njene misije

koju ona ima u savremenom pravničkom svetu, i to od strane brojnih učesnika – inostranih i domaćih autoriteta prava i pravne nauke.

* * *

Na prvoj plenarnoj sednici Kopaoničke škole prirodnog prava, posle pozdravnih reči domaćih i inostranih učesnika, osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava, akademik prof. dr Slobodan Perović održao je usmenu Uvodnu reč sa temom *Prirodno pravo i društveni imperativi*. Na završnoj plenarnoj sednici 16. decembra 2016. godine, donesena je odluka da ova Uvodna reč predstavlja sastavni deo Završnog dokumenta Dvadeset devetog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava i da se kao takva javno objavi.

* * *

Nastavljajući tradiciju Kopaoničke škole prirodnog prava da se na sintetizovan način najširoj javnosti prezentiraju rezultati rada katedri i njihovih sekcija, na Završnoj plenarnoj sednici svi urednici su saopštili osnovne konstatacije, predloge i sugestije u formi poruka, koje su prihvaćene i koje se, kao sastavni deo Završnog dokumenta, radi obaveštavanja najšire javnosti, objavljuju u celini.

One ne mogu sveobuhvatno da izraze bogatstvo mnogih ideja, predloga i mišljenja koja su sadržana u referatima i diskusijama. Zato se, radi bar delimičnog prikaza pitanja koja su tretirana, u prilogu Završnog dokumenta, objavljuje i pregled svih tema koje su u referatima obrađene. Celina toga teksta objavljena je u časopisu "Pravni život", četiri toma, br. 9 do 12 iz 2016. godine, na 2.900 stranica. Pored toga, isti tekst objavljen je i u elektronskoj verziji.

Ceo rad Dvadeset devetog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava zabeležen je audiotehnikom, tako da se, pored objavljenih referata u časopisu "Pravni život", stavlja na uvid i kompletna diskusija koja se vodila na plenarnim i katedarskim sastancima. Audiotehnički zapisi se nalaze u biblioteci Škole i dostupni su javnosti.

POZDRAVNE REČI

NELA KUBUROVIĆ,
ministar pravde u Vladi Republike Srbije

Poštovani gospodine Predsedniče Peroviću,

Zbog neplaniranih obaveza koje su zakazane u poslednjem trenutku, nažalost neću biti u mogućnosti da prisustvujem Dvadeset devetom susretu pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava.

Verujem da će i ovogodišnji susret na kome se tradicionalno sveobuhvatno razmatraju pitanja od značaja za pravo, odgovoriti na ključne izazove u oblastima kao što su: pravo na život, pravo na slobodu, pravo na pravdu, intelektualnu svojину kao i u ostalim referatima koji će biti zastupljeni a shodno Heksagonu Kopaoničke škole prirodnog prava.

Dozvolite mi da istaknem da će Ministarstvo pravde kao i do sada nastaviti da pruža snažnu podršku Kopaoničkoj školi prirodnog prava, koja svojim predanim radom i kontinuitetom uspostavljene tradicije daje veliki doprinos sveobuhvatnoj zajedničkoj borbi za reformu pravosuđa.

U nadi da će poziv ostati otvoren i za Trideseti, jubilarni, susret pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava, srdačno pozdravljam Vas kao i sve učesnike ovog skupa.

DRAGOMIR MILOJEVIĆ,
predsednik Vrnovnog kasacionog suda Srbije

Poštovani akademiče, profesore Peroviću

Iskreno mi je žao što zbog iskrslih poslovnih obaveza nisam u mogućnosti da prisustvujem ovom eminentnom skupu u Vašoj organizaciji jer sam lično uskraćen da prisustvujem Vašem času i čujem Vaše Besede koje

snagom i autoritetom uma možete izreći samo Vi. Siguran sam da će i po dvadeset deveti put Kopaonička škola prirodnog prava opravdati svoj stečeni imidž savetovanja najeminentnijih pravnika sa porukama koje u mnogome sadrže elemente filozofije prava. Te poruke su utkane u hiljade presuda i bile svetionik ka boljem poznavanju i primeni prava. U uverenju da će i ovogodišnje savetovanje poslati poruke u naznačenom smislu i pomoći sudijama da bolje razumeju pravo, želim Vam uspešan rad.

*Dr RAJKO KUZMANOVIĆ,
predsednik Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske,
predsednik Udruženja pravnika Republike Srpske*

*Poštovani učesnici skupa,
pripadnici velike porodice boraca za pravo,
pravdu i kulturu mira i saradnje,
Uvaženo Predsedništvo i predsedavajući profesore Orliću,
Veoma poštovani osnivaču Kopaoničke škole
prirodnog prava, akademiče Peroviću,*

Sa ove govornice prirodnog univerziteta govorile su brojne ličnosti iz prava, ekonomije, politike i mnogi drugi. Uvijek su pominjali ono što je osnovno a to je borba za pravo, pravdu, ljudsko dostojanstvo, mir i saradnju. Roje mi se misli – šta kazati u ovom svečanom trenutku. Ovo je svečanost ali svečanost nauke, kulture, obrazovanja, ljudskog dostojanstva.

Sa zadovoljstvom i verom u bolje sutra, želim čestitati u svoje ime i u ime Udruženja pravnika Republike Srpske uspešnu organizaciju Dvadeset devetog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava, Udruženju pravnika Srbije, Organizacionom odboru, a iznad svega akademiku Slobodanu Peroviću, koji je spiritus movens Kopaoničke škole prirodnog prava i svega onoga što se dešava danas, a što se dešavalo proteklih 29 godina.

Kada su ideje prirodnog prava u izvesnom istorijskom periodu u neku ruku bile malo potisnute u stranu, pod snažnim dejstvom pozitivnog prava i pozitivizma uopšte, i kada je ušlo u neku fazu koja bi se mogla nazvati marginalna, dakle, ne centralna, a onda došla je prava renesansa.

Došla je renesansa upravo odavde sa Kopaonika, iz Srbije, iz uma i pera visprenog profesora i akademika Slobodana Perovića. On tu ideju, teo-

riju i praksu, prirodnog prava dostojno nosi već 30 godina. Svedoci smo napore 29 susreta pravnika, 29 godina, 29 antologijskih govora, više desetina hiljada učesnika, više od 150 tomova zbornika.

Dakle, prevedeni su mnogi govornici i na svetske jezike, među kojima je i kineski. Sve je to veliko kulturno bogatstvo nastalo ovdje podno Pančićevo vrha, na 1700 m nadmorske visine.

Zato, poštovani pravници, sljedbenici Škole prirodnog prava, širimu ideju prirodnog prava, prenesite svojim kolegama koji ne dolaze ovdje, da je Škola prirodnog prava u usponu. Dakle, javite im da se protagonisti prirodnog prava nisu umorili, da ima šta ovdje naučiti i vidjeti i da idući jubilarni 30-ti susret bude još masovniji, još sadržajniji i još bolji, da bude na pravcu prirodnog prava koje će da na određen način oplemenjuje pozitivno pravo.

Želim uspjeh ovom Dvadeset devetom susretu pravnika.

*Akademik prof. dr VLADO KAMBOVSKI,
član Akademije nauka Republike Makedonije*

*Poštovani akademiče Peroviću,
Poštovani profesore Orliču,
Poštovano Predsedništvo,
Koleginice i kolege,*

Drago mi je što mogu i ove godine da sa ove govornice pozdravim ovaj velelepni skup pravnika jedinstvenog u našem regionu nažalost iako je bilo i još postoje tendencije da se ovakva mreža škola prirodnog prava širi. Ja mislim da je perspektiva širenja tih škola više nego očita. Mi se nalazimo pred velikim izazovima i potpuno je u redu što je kao glavni moto ovog susreta uzet moto društvenih imperativa, društvenih postulata i prava. Ako posmatrate šta je sve bio moto ovih naših susreta, mislim da se tako sklapa jedna celovita slika prirodnog prava kao nepresušnog izvora novih modela, novih ideja, novih načela i novih kretanja. Iako brojni učesnici na ovom skupu prave pojedine radove o pojedinim pitanjima primene prava, stvaranja prava, itd., kod svakog od nas stoji moto – imperativi, ovog puta imperativ.

Dakle, naša društva stoje pred tako velikim izazovima od kojih je prvi i osnovni prelaz u društvo post-tranzicijskog društva; to je društvo zasno-

vano na pravu, to je pravna zajednica, između ostalog društvo zasnovano na znanju, prema tome i znanju o pravu. I drugi – integracije, evropske integracije. Ali ne kao formalni čin ispoljavanja pojedinih uslova i pristupanja evropskoj porodici već kao ispunjavanje pravih vrednosti i kriterijuma prihvatanja i implantiranja osnovnih ideja jednog civilizovanog i naprednog prava. U susret tim velikim izazovima, mi se nalazimo u nekom stanju, revolucionarnom stanju. Treba da nalazimo rešenja koja neće biti kopiranje tuđih iskustava, već treba da se pođe od nekih izvornih rešenja, izvornih vrednosti, a to je nepresušni izvor prirodnog prava: ideja pravde, ideja o slobodi.

Tu je uloga prava i pravne nauke više nego značajna, uloga pravnih institucija, uloga pravosuđa i drugih institucija u oblasti prirodnog prava. Za nas je najvažnije tu da se uvede novi pojam pravednog prava, legitimnog prava, pitanje legitimnosti zakona i legitimnosti institucija jedno je od ključnih pitanja i ključni imperativ, ključni izazov za naše društvo. Tu ideju legitimnosti prava, ispravnog prava, dakle, prava koje će polaziti od ideja jednakosti pravde, slobode, itd., kako da se suprotstavimo našoj praksi kojom dominiraju politički razlozi, razlozi države, itd. Borba za legitimnost zakona i legitimnost pravnih institucija, legitimnost institucija države je jedno od značajnih područja na kome se bore pravna nauka i pravna kultura, da dobiju ili izgube tu bitku.

Sledeće pitanje, sledeći izazov – kako i kojim instrumentima ostvariti jedan važan atribut demokratske pravne države u kojoj je glavni protagonista sudstvo, a to je načelo podele vlasti. Kako dovesti institucije pravde, suda pre svega, da primenjuju proklamovano načelo trodelne podele vlasti. Sudske reforme su očito jedan od tih velikih izazova, imperativa, od kojih zavisi napredak i koraćanje naših društava prema evropskim integracijama. Dakle, mi stojimo kao pravници pred takvim zadacima i mislim da veliki deo nas nije ni svestan kolika je odgovornost koja pada na pravničke strukture.

Dr THOMAS MEYER,
šef Programa nemačke organizacije GIZ
za međunarodnu saradnju u okviru Programa za Južni Kavkaz, Gruzija

Zahvaljujem profesoru Orliću na svim pohvalama za moj rad ovde u Srbiji ali ne samo u Srbiji već i u svim zemljama Jugoistočne Evrope gde

sam imao zadovoljstvo da radim dvadeset godina. Danas, manje više se vraćam na Južni Kavkaz i mislim da sam u mogućnosti da napravim malo porađenje. Kao što ste svi svesni i pravnička zajednica u Srbiji i u Jugoistočnoj Evropi je svesna da pravni sistemi zemalja izgledaju kao kulturno nasleđe ili kulturna baština. Vidljivi su u društvu a imaju neposredni uticaj na celo društvo. Ali su takođe vidljivi i celom svetu. Ponekad se nešto dodaje tom nasleđu ili tom blagu a ponekad se nešto i oduzme od njega. Sudija je dobar primer i nakon pola decenije rada sa najistaknutijim profesorima Gruzijски građanski zakonik iz 1997. g. je zapravo primer za ovo.

Zatim su došla savremena vremena što znači kad je reč o Građanskom zakoniku da su mnoge stvari oduzete od tog nasleđa. I ponovo Gruzijiska pravna zajednica se bori da se uspostavi koherentnost Građanskog zakonika Gruzije. Srbija je išla drugačijim putem i Komisija sastavljena od najeminentijih pravnih stručnjaka i profesora je radila skoro deceniju na Građanskom zakoniku, ali u međuvremenu je zaštitila to pravno nasleđe i tu pravnu tradiciju koja je zapravo ostvarena u vidu Zakona o obligacionim odnosima.

Ne samo kad je reč o Srbiji već i kad je reč i o drugim zemljama, kao što je Bosna i Hercegovina, i to zahvaljujući radu profesora Perovića. Ja sam imao zadovoljstvo i čast da neposredno od mog dolaska na ove prostore 2002. g. upoznam predstavnika pravne zajednice, želim da istaknem dve osobe, to su profesor Miodrag Orlić, ne jedini ali posebno stručnjak za stvarno pravo, ne samo u Srbiji već i u Jugoistočnoj Evropi i šire i profesora Slobodana Perovića koji nije jedini ali je svakako poseban stručnjak za obligaciono pravo u Srbiji i Jugoistočnoj Evropi i šire.

Dakle, ja sam saradivao i sa drugim zemljama a želeo bih da istaknem profesore Pravnog fakulteta u Skoplju sa kojima sam imao zadovoljstvo da radim u Makedoniji nekoliko godina naročito je reč o zemljišnim knjigama, katastru, upisu u zemljišne knjige. To sam radio kao predstavnik nemačke organizacije za razvojnu saradnju sa Jugoistočnom Evropom. Kada se vratimo na onu sliku Srbija i Jugoistočna Evropa je zapravo zadužila mene, odnosno ja dugujem vama jer dug postoji samo onda kada dajete manje nego što uzimate, a kada je reč o pravničkoj zajednici u Srbiji i Jugoistočnoj Evropi zapravo ja nisam mogao da uzvratim onoliko koliko sam dobio.

*Dr PENNY BOOTH,
profesor Univerziteta, Velika Britanija*

*Naš uvaženi osnivač,
Uvaženi predsednik,
Uvaženo Predsedništvo,
Drage kolege i prijatelji,*

Ukoliko treba da se uputi jedna poruka onda moramo da imamo na umu da je to sledeća poruka: živimo u vremenima punim izazova i uistinu neki bi rekli da živimo i u opasnim vremenima. Naša je dužnost da obezbedimo tako da ukoliko volimo ljude, pružimo podršku ispravnom pravu koje će dovesti do toga da ljudi svoje živote žive na odgovarajući način, priznajući i prihvatajući druga ljudska bića i prihvatajući da i ta ljudska bića imaju ista prava kao oni. Ukoliko volite svoju oblast kojom se bavite smatram da onda imate i tu tešku dužnost i obavezu da obezbedite da sve vaše diskusije, a setite se koliko je važno da se obezbedi ta odgovarajuća struktura u životu.

Ugledni profesori i kolege, čast mi je i zadovoljstvo da budem ponovo ovde na Kopaoniku.

*Prof. dr ZORAN RAŠOVIĆ,
član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti*

*Poštovani profesore Peroviću,
Poštovani profesore Orliću,
Poštovano radno Predsedništvo
Dame i gospodo,
Koleginice i kole, dragi prijatelji*

Ova Škola svih 29 godina pribira prirodne i izdašne plodove a najsladi među njima su sabrani u velikoj kodifikaciji – Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, rođene prema prirodi prava i prema vještim uputima ove Škole. Ovom kodifikacijom, prirodnom i naučnom, ostvaruje se san brojnih generacija da poslije više od 170 godina od donošenja trećeg Građanskog zakonika u Evropi, Srbija dobija jedinstveno uređeno zakonodavstvo imovinskog, ličnog imovinskog i ličnih prava.

Tim putem mora ići i Crna Gora jer je pravo prečeg ozakonjenja stekla rođenjem Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru. Ona mora da objedini i doradi svoje parcijalne građanske zakonike u jedan jedinstveni – Crnogorski građanski zakonik i da u njega umetnemo čuvenih 45 izreka s kraja Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru. Time će i ona ponosno stati pred Bogišićem, proglasiti ga u biljardi na Cetinju, tamo gdje je 1847. i 1888. proglašene dvije najveće intelektualne tvorvine iz oblasti književnosti i zakonodavstva Crne Gore – Gorski vijenac i Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru. I da ga zajednički čitamo sa vama, kako je to inače Bogišić činio na Njegušima, Cetinju i rijeci Crnojevića, u preko 100 sjednica. Kao što tako, uostalom, čini Komisija za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije, čitanjem teksta na brojnim sjednicama na Kopaoniku, čuvenoj petici Pravnog fakulteta u Beogradu, u Nišu i drugim gradovima Srbije.

Poštovani prijatelji, saobrazno odluci organizatora Kopaoničke škole ovogodišnje susrete obilježiće tema Pravo i društveni imperativi. I sasvim prirodno pitanje: kuda bi Kanta odvele njegove ideje u ovo doba? Možemo li da zaboravimo Kanta kao istorijsku filozofsku ličnost i što je kategorički imperativ našeg vremena? Što je danas praktični imperativ? Koje su druge formule moralnog zakona ili forme ljudskosti kao cilja po sebi. Beskonačnu vrijednost moralne dužnosti Kant ističe čuvenom rečenicom koja glasi: Dvije stvari ispunjavaju dušu uvijek novim i sve većim divljenjem; zvezdano nebo iznad mene i moralni zakon u meni. Nikad kao danas, pravo treba razumijevati kao disciplinu morala i pravde. Pri tom, poželjna su svojevrsna spajanja prava i morala. Ova dva imperativa treba jedan drugog da sustižu ako neki od njih zastane.

U tom smislu, citiraću tri Bogišićeve izreke jer mi na ovoj Školi bez njega ne možemo. Jedna nažalost nije ušla u konačni tekst OIZ-a a glasi: pravdi i pravici zakon je mjerilo a pravda i pravica zakonu. Druge dvije su dio čuvenih 45 izreka OIZ-a, a one glase: pravdi je nasilje najgori protivnik i što nije zabranjeno može da ne bude pošteno. Profesor Mihailo Konstantinović moralni zakon u Skici konkretizuje preko zabrane povrede savjesnosti i poštenja i morala društva, ali i kroz zabranu ugovaranje očigledno nepravinih uslova saugovornika ili nepravinih ili preterano strogih klauzula. Pisci Prednacrta Građanskog zakonika Srbije, savjesnost i poštenje proglasili su vrhovnim načelom zakonika i njegova se primjena ne može isključiti ili ograničiti.

Poštovani prijatelji, naš vrhovni društveni imperativ je borba za vladavinu prava, a to znači poštovanje zakona, ne samo normativnog već i onog moralnog. A što je moralni zakon nego što je govorio Bogišić, pravila obične ljudskote i pravičnosti koja narodna svijest za svagda osuđuje one koji ta prava prestupaju.

Poštovani prijatelji, još jedan pozdrav za Školu za koju se vrsni polaznici okupljaju da sposobnosti svoje kušaju. Poteža je ova naša škola. Ne sumnjam da ćemo se i ove godine njome okoristiti. Srećan i plodonosan rad.

*IVICA STANKOVIĆ,
vrhovni državni tužilac Crne Gore*

*Poštovani profesori, Perović i Orlić,
Uvaženi predstavnici jurisdikcije i jurisprudencije
Cijenjene kolege, dame i gospodo*

Dozvolite mi da moja prva pozdravna rječenica na 29. susretu Kopaničke škole prirodnog prava bude moja prva pomisao o temi Pravo i društveni imperativi, a ona glasi: pravo je društveni imperativ. Dok sam se pitao iz kojeg ugla u Heksagonu prirodnog prava da sagledam zadatu temu, iz ugla prava na pravdu ili iz ugla pravo na pravnu državu, dilema je rešena sintagmom u kojoj se stiču pravda i pravna država, a to je vladavina prava. Nažalost, ne i vladavina prirodnog prava. Na još veću žalost ne i vladavina pravde. Nije to ni vladavina onog prava iz Platonove rečenice da zakone formira vladajuća elita za vlastite interese niti iz sentence Tacita da najviše zakona ima u najpokvarenijoj državi.

Rekao bih da je to vladavina onog prava i teorije Džona Rolsa koje je obezbijeđeno pravdom, tom prvom vrlinom društvenih ustanova kao što je istina prva vrlina sistema mišljenja. To je pravo koje nije predmet političkog pogađanja niti račun društvenih interesa. Vladavina takvog prava društveni je imperativ. I kao što je društvo nešto više od prostog zbira pojedinaca koji ga čine a država nešto više od prostog zbira institucija na kojima počiva, tako je i pravo nešto više od prostog zbira normi od kojih je sastavljeno. U tom nečemu višem, stanuje pravda kao ideja koja daje koordinate pravičnosti kao karakteru.

Riječima Valtazara Bogišića – tu stanuje razum i smisao prava, koji moramo shvatiti da ne bismo ostali na plitkom znanju pukog slova zakona. U tom smilu, društveni imperativ je pravo koje vlada, služeći s jedne strane, čovjeku i društvu, s druge strane, pravdi i pravičnosti.

Dame i gospodo, vladavina prava ne kao opšte mjesto u savremenom govoru o integracijama već kao univerzalni djelotvorni princip društvene organizacije, ne kao taktički cilj političkih reformi, već kao dinamičko načelo socijalnog života, vladavina takvog prava garancija je jednakog i slobodnog ostvarivanja i uživanja svih prava iz šestougla Kopaoničke škole. Njnim organizatorima, zahvaljujući na pozivu, i svim učesnicima na pažnji, nadam se da sam ovom skromnog pohvalom pravu i njegovoj vladavini kao društvenom imperativu opravdao čast da vam se obratim na otvaranju 29. susreta Kopaoničke škole prirodnog prava.

UVODNA REČ

SLOBODAN PEROVIĆ

PRIRODNO PRAVO I DRUŠTVENI IMPERATIVI

*Poštovane kolege, srodnici po imperativu Pravednog prava,
Vi koji širite životopis Kopaoničke škole prirodnog prava za
još jednu dimenziju, za 29. godinu njene naučne aktivnosti,
Uvaženi prijatelji koji dolazite sa različitih strana,
dobro došli u ovu familiju prirodnog prava gde su svi učesnici
prvi među jednakima, i gde se neguje i u velikom stepenu postiže
harmonija u razlikama po rođenju i ubeđenju*

Dame i Gospodo

Kultura razuma

Dozvolite mi, da vam sa osećanjem visokog poštovanja koje imam pred ovim eminentnim skupom znanja i savesti, najpre uputim reči naučne časti, reči vere u pravedno pravo zasnovano na kulturi razuma, ali, iznad svega, da vam uputim reči vere u bolje i pravednije dane – one dane koji

Uvodna reč prof. dr Slobodana Perovića, osnivača Kopaoničke škole prirodnog prava, na otvaranju plenarne sednice Dvadeset devetog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava koja je održana 13. decembra 2016. godine, sa opštom temom *Pravo i društveni imperativi*. Tekst ove usmene reči zabeležen je stenogramom i audiotehnikom, tako da se ona ovde objavljuje onako kako je bila usmeno izgovorena.

Redakcija je zamolila Autora, preglednosti radi, da označi podnaslove u tekstu, nadajući se da time nije narušen kontinuitet izlaganja. Pri tome, Autor je, pored jezičke redakcije, odredio i naslov teksta, na čemu mu Redakcija zahvaljuje.

će nam doneti veći stepen socijalne, moralne, ekonomske, državne i sudske pravde i pravičnosti kao konkretizovane komutativne i distributivne pravde.

Vitalne tačke

To su, kao što dobro znate, samo neke vitalne tačke racionalne koncepcije prirodnog prava koje su bile predmet naučne pažnje Kopaoničke škole prirodnog prava za ovih 29 godina života.

Dakle, reč je o jednoj koncepciji koja od antičkih vremena do danas živi u „večitoy mladosti“, kao deo opšte kulture: intelektualne i duhovne, materijalne, nadnacionalne i nadklasne, kulture svakog čoveka i svih ljudi zajedno, bez obzira na sve razlike koje potiču po rođenju ili legitimnom ubeđenju.

Ta koncepcija danas je kodifikovana u izuzetno velikom broju međunarodnih dokumenata i usvojena u mnogim regionalnim i nacionalnim pravnim sistemima.

Dvadeset devet godina

Kopaonička škola je za ovih 29 godina života naučno pratila taj razvoj i primenu racionalne koncepcije prirodnog prava sa posebnom pažnjom na naš pravni sistem, kao i na komparativne pravne sisteme, i to, ne samo sa stanovišta teorije i zakonodavstva, već i sa stanovišta primene ovih univerzalnih vrednosti u praktičnom životu.

Podsećanje

Na ovaj način, pre nego što pređemo na izlaganja karakterističnih mesta ovog osnovnog referata posvećenog ovogodišnjoj opštoj temi *Pravo i društveni imperativi*, podsećanja radi, ukazujemo na naslove opštih tema za poslednju deceniju, s tim što ćemo iduće 2017. godine, kada Kopaonička škola prirodnog prava puni 30 godina života i rada, detaljno izložiti rezultate tog rada.

Redosled izlaganja

Da bi već na samom početku znali redosled ovogodišnjeg izlaganja uvodne reči, ona će biti izložena u sledećim celinama: 1. filozofski i prav-

ni pojam društvenih imperativa; 2. pokušaj njihovog imenovanja u obliku neke vrste Skice; 3. pravna zaštita imperativa kroz međunarodno i domaće pravo; 4. posebno sa stanovišta Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, čiji je rodni dom Kopaonička škola prirodnog prava, razume se, samo u pogledu određenih pitanja koja su bliska ovoj kodifikaciji; 5. najzad, opšti zaključak o primeni i neprimeni određenih društvenih imperativa, kao i predlog za moguće rešenje nepoštovanja predviđenih društvenih imperativa.

Okvirni rezultati

Kada je reč o naučnim rezultatima Škole, treba reći da u okviru Heksagona kao oblika naučnog uopštavanja prirodnih prava (ili *ljudskih prava* kako je to danas moderno reći) Škola je postavila teoriju triparticije kojom je iskazan odnos prirodnog i pozitivnog prava – uzorni, supsidijarni i korektivni odnos. Utvrđen je *stepen demokratije* kao uslov pravne države, a to je demokratska kultura za razliku od simulovane demokratije; postavljena je skica teorije tolerancije kao izraza duhovne slobode i kulture razuma; konstatovan je nesklad između proklamovanih i neostvarenih ljudskih prava i imenovani uzroci te pojave; postavljena je teorija zloupotrebe ljudskih prava kao i uzroci te pojave; primenjena je kategorija komutativne i distributivne pravde na različitim poljima ljudskih prava; formulisano je 12 tablice sudijske nezavisnosti u kontekstu trodelne podele vlasti; izrečen je argumentovan stav o svakoj vrsti nasilja koja je antipod pravnoj državi i demokratskoj kulturi; uneto je više jasnoće u aktuelnu terminologiju ljudskih prava.

Kodifikacija građanskog prava

Najzad, Kopaonička škola je nosilac inicijative za donošenje Građanskog zakonika Republike Srbije. S obzirom na aktuelnost i značaj ove kodifikacije, na ovogodišnjem zasedanju Kopaoniške škole, Prednacrt će biti predmet diskusije na mnogim sekcijama Heksagona, čemu su posvećeni i brojni referati sa ovogodišnjeg savetovanja.

Naučni pokret

Kao što se vidi, po pomenutim rezultatima (ponovimo: celinu rezultata Kopaoničke škole prirodnog prava izložićemo na jubilarnom 30-to godiš-

njem zasedanju 2017. godine) stvoren je jedan *naučni pokret* zasnovan na dva stuba: tradiciji filozofije pravde prirodnog racionalnog smera, i na kulturi kodifikacije ljudskih prava kao univerzalnih vrednosti opšte i regionalne kulture.

Doslednost

Imajući u vidu ostvarene rezultate Škole, zaključak se sam nameće: Kopaonička škola prirodnog prava je za skoro tri decenije svoga života ostala dosledna svojoj naučnoj i stručnoj vokaciji i na taj način se zaštitila od svake vrste izvanpravne prolaznosti.

Njena naučna stalnost zasnovana je na univerzalnim vrednostima filozofije prirodnog prava od Aristotela i pre njega, sve do Kanta i posle njega, sve do danas proklamovanih ljudskih prava kodifikovanih u okviru Ujedinjenih nacija i drugih miroljubivih integracija.

Teorija imperativa – dve dimenzije

Teorija imperativa ima više dimenzija. Ovde ćemo se zadržati samo na dva izgleda ove teorije i to u filozofskom i pravnom smislu.

Filozofski pojam imperativa okupio je veći broj autora na različitim prostorima i različitim vremenima. Na tu bogatu literaturu ukazano je u ovom Uvodnom referatu, posebno kroz odgovarajuće fusnote. To isto važi i za pravne normative.

Horizonti intelektualne kulture

Zbog toga, ovde u ovom usmenom izlaganju, pomenuću samo dva autora: u oblasti filozofije to je Imanuel Kant (18. vek), u oblasti pravne doktrine to je Rudolf fon Jering (19. vek).

Vrt bez vode

Mnoge kodifikacije odgovarajućeg zakonodavstva unele su u svoj pravni sistem određene imperativne i to sa dužnom pažnjom podnošljive tolerancije u primeni tih imperativa.

Naprotiv, oni drugi, koji univerzalne vrednosti odbacuju ili ih prihvataju samo u simulovanoj “papiernoj egzistenciji” nose sobom neizbrisivo istorijsko obeležje antiprava čulnosti, kao suprotnost organizovane umnosti.

Ishod neminovnosti glasi: bez organizovane umnosti svaka zajednica doživljava sudbinu vrta u kome vode nema.

Zapovest uma

Što se tiče najavljenog filozofskog pojma imperativa, usuđujem se reći, da je Kantovo ime ovde nezaobilazno. Kao što je dobro znano Kant je formulisao poznatu podelu imperativa na hipotetičke i kategorične imperative. To je učinio pošto je prethodno definisao imperative – kao formule zapovesti uma.

Onda kada se neki imperativ sastoji u nekoj određenoj radnji sa svrhom da se postigne nešto drugo, dakle, kao sredstvo za postizanje druge svrhe, a ne one koja se prikazuje, onda je to hipotetički imperativ. Kategorički imperativ predstavlja jednu radnju kao objektivno nužnu samo za sebe, nezavisno i bez spone sa nekom drugom svrhom.

Pravac delanja

U domenu pravne doktrine, teoriju imperativa je formulisao Jering. Tako, prema ovom autoru, pravni imperativ propisuje tuđoj volji *pravac* koga se ona mora držati. Imperativ je zapovest zakonodavstva. On može biti konkretan i apstraktan. Pomenuti autor razlikuje tri vrste imperativa: prava, morala i običaja.

Naš Prednact GZ

U tom smislu pomenimo naše zakonodavstvo kao i Prednact Građanskog zakonika Republike Srbije (skraćeno, Prednact SGZ). Taj imperativ glasi: strane u obligacionim odnosima su slobodne da svoje odnose urede po svojoj volji ali to ne mogu učiniti protivno prinudnim propisima, javnom poretku i dobrim običajima.

Takav imperativ je bio predviđen i u Srpskom građanskom zakoniku iz 1844. godine, s tim što je umesto reči moral ili dobri običaji, došla je imperativna reč koja se prema ovom Zakoniku zove *blagonaravljje*.

Različitost

U ovom delu zaključujemo: pravni imperativi su po svojoj vokaciji i svojoj primeni veoma različiti u prostoru i vremenu, mada se jedan broj predstavlja kao ustaljen, bez obzira na opseg njegove primene.

Otvoren broj

Dakle, ti imperativi se ne mogu određivati putem zatvorenog broja (numerus clausus) već putem otvorene mogućnosti uvećanja ili smanjenja nabiranja na Listi pravnih imperativa. U tom smislu postoji mozaik pravnih imperativa, ovde naglašeni oni imperativi koji tvore pravedno pravo.

Moguća Skica neophodnih imperativa

Evo kako bi mogla jedna nepotpuna Skica pravnih imperativa da izgleda:

– *kultura mira* kao osnovni *kategorični imperativ* koji se suprotstavlja različitim agresijama koje ugrožavaju sveukupni život na našoj planeti: nuklearna i druga oružja za masovno uništavanje ljudi i prirode, genocid, organizovani terorizam, bolest gladi i sve druge antipravne agresije suprotne dostojanstvu ljudskosti

– pravda i pravičnost kao konkretizovana pravda, dakle, svest i savest u očuvanju *vrline* pravde

– moralni poredak, etička kultura

– tolerancija kao harmonija u razlikama po rođenju ili ubeđenju: međunarodna, politička, klasna, rasna, verska i svaka druga srodna i slična obeležja dostojanstva ličnosti

– racionalna sloboda, samosvesna i normativno ograničena jednakom slobodom drugih – nema slobode pod nasiljem i nema slobode bez odgovornosti

– savesnost i poštenje kao moralna vrlina i kao pravno načelo u smislu imperativa

– nauka kao saznavna disciplina i uvek s druge strane dogme na strani organizovane naučne sumnje

– ekonomska konstitucija i svojinski model

- pravna, ekonomska i socijalna sigurnost
- ekološka etika
- stanje političke zrelosti
- opšta obrazovanost, umetnost i intelektualna kultura
- zaštita zdravlja kao uslov života
- radne navike i radna etika
- porodica i porodična struktura
- stanje javnog mnjenja, naučna i stručna opservacija
- stupanj ostvarenih prirodnih prava čoveka i principa jednakog postupanja sa jednakim stvarima.

Organizovana umnost

Kao što se vidi, ako skup pomenutih imperativa čini kulturni identitet jedne zajednice od koga zavisi ostvarenje ili neostvarenje proklamovanih ljudskih prava – onda proizilazi zaključak da u svetskim okvirima ovo vitalno pitanje ne može biti rešeno u *bliskoj* budućnosti.

Na tom putu samo organizovana umnost čovečanstva može otvoriti vrata *humanoj budućnosti*, a to znači ostvarenje prirodnih (ljudskih) prava na čitavom mozaiiku međunarodnih konvencija, deklaracija i drugih međunarodnih dokumenata kao izrazu zajedničke svesti i pravde kao stožerne vrline.

Neophodnost

Već je rečeno da pomenuta Skica društvenih i pravnih imperativa nije i ne može biti do kraja taksativno određena već zbog same *sile života* koja je različita u svetskim okvirima.

Stožerni imperativi

S druge strane, zbog prirode prikaza ovog osnovnog referata i njegove razumne vremenske ograničenosti, zadržaćemo se samo na nekoliko imperativa, pre svega, kategoričkih imperativa za koje smatramo da ih treba detaljnije izložiti. Sve to, ne samo zbog njihove važnosti, već i zbog pogleda na njih kroz odredbe Prednacrtu Građanskog zakonika.

U tom smislu zadržao bih vašu pažnju na nekoliko imperativa: kultura mira, pravda i pravičnost, demokratska jednakost i tolerancija, načelo savjesnosti i poštenja, ekološka etika, stupanj ostvarenja ljudskih prava.

Kultura mira preduslov svih imperativa

Prema međunarodnim dokumentima, posebno prema Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka iz 1948. god., kao *matici* iz koje su poleteli čitavi rojevi konvencija: sva ljudska bića rađaju se slobodna u dostojanstvu i pravima. To se može ostvariti samo u ambijentu kulture mira a ne u ratu i nasilju kao antipodu umnosti. Otuda mir je jedna od osnovnih ljudskih vrednosti, ne samo sa stanovišta ostvarenja dostojanstva čoveka i integriteta njegove ličnosti, već i sa stanovišta opstanka sveta kao celine.

U tom smislu, Hirošima antiumnosti opominje kao Damoklov mač nad sudbinom sveukpnog sveta naše planete.

Imperativ kulture mira glasi: strah, sumnja, pretnja, ne mogu biti atributi pravednog prava i demokratske kulture.

Sudar civilizacija

Savremeni pakao razdora i nesloge mogu nas odvesti u sudar civilizacija (Semjuel Hantington, sukob civilizacija, Frensis Fukujama, sudar kultura), a koji preti opštom kataklizmom opstanka.

Pred pogledom nerođenih

I zato konstatujemo: samo je svet umnosti u stanju da nas izvede na put kulture mira. I to na način ostvarenja prirodnih prava čoveka, ne samo u filozofskom, već, pre svega, u pravno-normativnom opusu proklamovanih i kodifikovanih dokumenata Ujedinjenih nacija.

Zaštita

Proklamovana kultura mira u međunarodnim konvencijama zaštićena je brojnim međunarodnim aktima: u oblasti međunarodnih sukoba gde se predviđaju miroljubiva sredstva; pravila o sredstvima ratovanja; Ženev-

ske konvencije o zaštiti žrtava rata; Konvencije o nuklearnoj bezbednosti – o neširenju nuklearnog oružja, Konvencija o suzbijanju terorizma.

Pravda

Pravda predstavlja univerzalnu i apsolutnu vrednost prirodnog prava koja je u određenoj meri primenjena u konkretnom pozitivnom pravu. Kada se pozitivno pravo ostvari u kompoziciji pravde i kada ona postane *stožerna vrlina*, tada pravo te zajednice postaje legitimno u svom izvoru i legalno u svojoj primeni.

Pre nego što izložimo konkretne ustanove u kojima je pravda dobila svoje mesto u našem Zakonu o obligacionim odnosima, a posebno u Prednacrtu Građanskog zakonika, zadržimo se ukratko na samom pojmu pravde koja svoje izvore nalazi još u antičkoj filozofiji.

Princip sredine proporcija odnosa

Za Aristotela, pravedno se uvek nalazi u nekoj proporciji, a proporcija znači jedanakost odnosa. Sa tog stanovišta, pravičnost može biti ili komutativna ili distributivna – *iustitia komutativa* i *iustitia distributiva*.

Kada se pravičnost postiže apsolutnom sredinom putem aritmetičke proporcije – jednako u jednakim slučajevima, npr. ekvivalentna naknada štete, onda je to komutativna pravda.

Međutim, kada se pravičnost postiže putem *geometrijske proporcije* koja uzima u obzir prirodu i osobenost ličnosti, kada se dakle uvažavaju njihova individualna svojstva (po rečima Aristotela) prema njegovoj *zasluzi*, onda je to distributivna pravda.

Kao takva, po rečima Aristotela, pravda je najveća od svih vrlina (on ih je nabrojao 14) – ni večernja ni jutarnja zvezda nije tako sjajna kao što je *pravda sjajna*. (Nikomahova etika). Sve vrline skupljene su u pravdi kao žiži svih vrlina.

Dvanaest tablica

Uzimajući u obzir obe vrste pravde, sudija treba da otkloni nepravdu koja se ogrešuje o jednakost. Jer, ići sudiji znači ići Pravdi. Sudija tre-

ba da bude oličenje pravednosti. U tom smislu Kopaonička škola je sačinila tzv. Zakon 12 tablica sudijske nezavisnosti.

Zahtev vrline pravde

Ceo Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije teži da svojim odredbama odgovori visokim zahtevima vrline pravde i pravičnosti kao konkretizovane pravde.

Već iz Preambule utvrđuje se njegova orijentacija na ostvarenje i jačanje vladavine Pravednog prava.

Pravda je temelj Škole prirodnog prava počev od grčkih sofista (peti vek stare ere) pa preko Platona i Aristotela sve do Huga Grocijusa, Pufendorfa, Tomaziusa, sve do Kanta i posle njega, Pravda je temelj svih konvencija i drugih izvora međunarodnog prava, miroljubivih asocijacija i integracija.

Osnovno načelo

Svi ovi i drugi životni i naučni razlozi opredelili su Komisiju za izradu pomenutog Prednacrt Građanskog zakonika Srbije da pravdu ugradi u Prednacrt kao stožernu vrlinu koja predsedava svim ustanovama ove kodifikacije.

Najpre, ugrađeno kao osnovno načelo i cilj Prednacrt a zatim konkretizovano u brojnim konkretnim situacijama. Posle formulisanog pravila preuzetog iz Univerzalne deklaracije o pravima čoveka UN iz 1948. god., Prednacrt predviđa da ovaj Zakonik svim svojim odredbama teži ostvarenju vrline pravde.

U tom smislu proklamuje se načelo jednakosti ljudskih prava i sud i drugi organi dužni su da ovu zakonsku odredbu primenjuju bez ikakvih razlika po rođenju ili ubeđenju.

Sledstvo u primeni

Posle ove načelne odredbe i u njenom sledstvu u mnogim oblastima Prednacrt, načelo pravičnosti je ugrađeno u integritet odgovarajuće ustanove ili nekog pravnog sredstva.

Ta konkretna mesta biće predmet diskusije na pojedinim Sekcijama Heksagona Kopaoničke škole, zbog čega ovde navodimo samo nekoliko takvih mesta koja se odnose na ugovor i prouzrokovanje štete, dakle, na ugovornu i deliktnu odgovornost.

Opšti uslovi ugovori po pristupu

Kada je reč o ugovornoj odgovornosti evo samo primera radi, nekoliko takvih mesta.

Kod ugovora po pristupu, ekonomski jači subjekti unapred predviđaju tzv. opšte uslove koje druga strana uglavnom pojedinac mora prihvatiti bez mogućnosti pregovaranja: dakle, preko opšte i stalne ponude druga ugovorna strana i njena autonomija volje se svode samo na opciju prihvatiti te uslove ili ih ne prihvatiti. Ali, s obzirom da se u masovnim situacijama radi o osnovnim životnim potrebama, ljudi su masovno prinuđeni da ove opšte uslove prihvataju.

Prednacr predviđa da su pojedine odredbe opštih uslova pogođene *sankcijom ništavosti*, ukoliko su one *nepravične* ili preterano stroge prema dugom ugovorniku, čak i ako su ti opšti uslovi odobreni od nadležnog organa. Razume se, na sudu je dužnost da utvrdi činjenično stanje, ali je bitno da sud ima uporište u Zakonu da izrekne sankciju ništavosti ukoliko utvrdi relevantno činjenično stanje.

Tumačenje ugovora

Uošte kod tumačenja ugovora (*animus contrahendi*) kod teretnih ugovora, sud treba da ih tumači u smislu kojim se ostvaruje *pravičan odnos* uzajamnih davanja.

Grube povrede

S tim u vezi je i pitanje zaštita stranaka u slučaju grube povrede načela ekvivalentnosti (načelo jednake vrednosti davanja kod dvostranih ugovora) kao što su prekomerno oštećenje, zelenaški ugovori, zaštita od materijalnih i pravnih nedostataka, evikcija, promenjene okolnosti, itd. Svuda je prisutna

pravičnost i to ne u smislu neke apstrakcije, već u smislu potrebnog uslova da bi se odgovarajuća pravna norma mogla primeniti na konkretan slučaj.

Moralna šteta

Pored ugovorne odgovornosti, *pravičnost* je u Prednacrtu naročito predviđena i kod deliktne odgovornosti: odgovornost po osnovu pravičnosti, kod odgovornosti više lica za prouzrokovanu štetu naročito kod saobraćajnih udesa; i posebno itičemo primenu kriterijuma pravičnosti kod naknade moralne (nematerijalne) štete, gde je pravičnost ugrađena kao imperativ i gde je Prednacrt predvideo jednu veliku novinu u odnosu na rešenje postojećeg Zakona o obligacionim odnosima. Naime, po sada važećem Zakonu o obligacionim odnosima, naknada ove štete se naknađuje samo u slučaju pretrpljenih duševnih bolova ili straha, a prema Prednacrtu se ova naknada predviđa u svim slučajevima povrede *ličnih prava* koja sva proizilaze iz *dostojanstva ličnosti* kao skupnog pojma prava ličnosti.

Na taj način, vrlina pravde i dostojanstva ličnosti u Prednacrtu dobijaju šire značenje, a sve to shodno međunarodnim konvencijama, Povelji osnovnih prava Evropske unije, Ustava Republike Srbije.

Opasne stvari opasne delatnosti

Posebno skrećemo pažnju na odredbe Prednacrtu koje su posvećene odgovornosti bez krivice u slučaju opasnih stvari i opasnih delatnosti, gde je učinjeno znatno proširenje i gde je dat pojam opasnih stvari i opasnih delatnosti što danas predstavlja izuzetno značajnu ustanovu u oblasti građanskopravne odgovornosti.

Kad krivica postane anonimna

Visoki razvoj tehničkog uma i tehničke civilizacije, danas je opštepoznata pojava, ali pojava koja sobom nosi ogroman broj žrtava. Pravna doktrina još početkom 20. veka reagovala je na ovu pojavu, a danas je to fakt kao sastavni deo individualnog i zajedničkog života savremenog sveta.

Dakle, evo još jednog pitanja koje će sigurno biti u centru pažnje na odgovarajućim Sekcijama, ali ovde, ovim uvodnim referatom želim da skrenem pažnju na celu ovu materiju koja je, na bazi sudske i poslovne prakse,

pravne doktrine i postojećeg zakonodavstva, Prednacrt učinio izvesna proširenja, a sve sa nastojanjem da se *pravdi i pravičnosti* ustupi više mesta u odnosu na dosadašnje stanje.

To zahtevaju *društveni imperativi* u ovoj izuzetno važnoj i aktuelnoj oblasti, koja s jedne strane u tehničko-tehnološkom smislu dostiže neslućene razmere, ali koja silom fakta donosi i ogromne žrtve i neslućene razmere prouzrokovane štete. Pravo po svojoj vokaciji je dužno da reaguje na ovu pojavu u meri koja je primerena mogućnostima bar delimične reparacije, što je sve u izvesnoj meri prošireno rešenjima Prednacrtu koja su inspirisana pravdom i pravičnošću i u ovoj oblasti društvenih imperativa.

Moralni poredak moralni imperativ

Kada jedan moralni imperativ doživi transformaciju u smislu pravne norme, onda ona deluje kao pravna norma sa svim njenim elementima, posebno elementom pravne sankcije. U spoljnom svetu često se tada zanemaruje i zaboravlja njen moralni izvor, što ne znači da je time došlo do prekida kontinuiteta između moralne norme po izvoru i pravne norme po načinu ispoljavanja i metodu primene.

Prema tome, moralni imperativ je nužni sastavni deo pravne norme na čiju primenu nekada pravna norma upućuje (kao što je slučaj kod ograničenja autonomije volje, poštovanje ugovora, posledica ništavosti ugovora, pravila o neosnovanom obogaćenju), što znači da sud ovakvu normu primenjuje kao *generalnu klauzulu* u smislu odgovarajućeg standarda.

Moralno dobro

Filozofski i pravno teorijski pojam i primena morala u pravnom poretku sa ogromnom literaturom o tom pitanju, bila je predmet proučavanja i od strane Kopaoničke škole prirodnog prava, posebno 2012. godine, kada je opšta tema bila "Pravo i moral".

S obzirom na ovu okolnost, a za potrebe ovog referata, recimo: moral je norma društvenog pravila ponašanja kojom se ostvaruje odnosno određuje moralno Dobro koje je zaštićeno sankcijom autonomnog osećanja griže savesti ili prezirom javnog mnjenja određene sredine. Moral je nepisana ili pisana norma društvenog pravila ponašanja. Njime se ostvaruje moralno Dobro kao vrhovna moralna vrednost.

Etički minimum

Zbog svega ovoga poznata je teorija o etičkom minimumu, tj. da je pravo u stvari minimum morala. Prednacrt, između ostalog, moralno dobro je prihvatio na mnogim mestima, a ovde ističemo ustanovu naturalnih obligacija koja je zasnovana na osećanju moralne obaveznosti.

Savesnost i poštenje

Savesnost i poštenje je načelo pravnog i moralnog poretka po kome su strane u jednom pravnom odnosu dužne da se uzdrže od svakog akta koji bi bio u suprotnosti sa odgovarajućim moralnim standardom, odnosno one su dužne da se pridržavaju tog standarda.

Načelo savesnosti i poštenja Prednacrt GZ uvodi u svoje odredbe rečima da je savesnost i poštenje vrhovno načelo Zakonika i da se primena ovog načela *ne može isključiti ili ograničiti*, što znači da je to načelo *imperativnog karaktera*. Savesnost i poštenje se pretpostavlja, a ko tvrdi suprotno, dužan je da to dokaže.

Smatraće se da je savestan onaj koji nije znao ili u konkretnoj situaciji nije mogao da zna za činjenice ili okolnosti od bitnog značaja za ostvarivanje i zaštitu određenog građanskog prava. On čini pravni poredak bogatijim za još jednu dimenziju ljudskosti, humaniji za još jedan viši stepen ljudskosti i moralne dispozicije, za još jedan imperativ kulture mira i vrline pravde. U stvari, savesnost i poštenje je plemeniti glas Univerzuma koji se odražava na različitost individualiteta i određenih socijabiliteta.

Naprotiv, onaj pravni poredak koji sopstvenim činom ili agresijom drugih, liši sebe epiteta savesnosti i poštenja, pretvara podnošljivo polje prava u nepodnošljivo "zakonsko nepravo" i koji na taj način briše prvu zapovest Digesta – *honeste vivere* (pošteno živeti).

Ljudska vrlina

Savesnost i poštenje je ljudska vrlina koja podrazumeva subjektivnu procenu o konkretnom Dobrom ili Lošem ponašanju i to na osnovu odgovarajućeg standarda vladajućeg na određenom prostoru u vremenu, a koji su zaštićeni normama prirodnog i pozitivnog prava.

Zbirna svojstva

Proizilazi: savesnost je ljudska vrлина, savesnost podrazumeva subjektivnu procenu kao kriterijum rasuđivanja; savesnost prosuđuje o dobrom i lošem ponašanju; savesnost proizilazi iz ustaljenih pravila ponašanja – društvenih standarda; savesnost je zasnovana na objektivnim vrednostima s obzirom na prostor i vreme; savesnost uživa *apsolutnu* zaštitu prirodnog prava i *relativnu* zaštitu pozitivnog prava.

Široko polje primene

Navodimo neke značajne primere: princip *pacta sunt servanda*; poštovanje načela ekvivalencije kod dvostranih ugovora (prekomerno oštećenje, zelenaški ugovor, klauzula rebus sic stantibus), prevara, prinuda i uopšte mane volje, tumačenje ugovora, pregovori, pravična naknada, ugovori po pristupu i druge slične pravne situacije.

Načelo savesnosti i poštenja naročito je zastupljeno u stvarnom pravu, posebno kod različitih sticanja svojine: održaj, sticanje od nevlasnika, priraštaj, vindikaciona i publicijanska tužba kojima se štiti pravo svojine.

Tolerantnost

Kao društveni imperativ u svim međunarodnim dokumentima, a posebno u deklaracijama Unijedinjenih nacija i deklaracija UNESCO-a, tolerantnost je označena i regulisana po osnovnim načelima prirodnog (ljudskih) prava gde se podržavaju ljudska prava, kulturni pluralizam bez obzira na mnogobrojne razlike ljudi po rođenju ili nekom ubeđenju.

Tolerantnost kao imperativ

U svakom slučaju reč je o jednom imperativu koji proizilazi iz nastojanja da se ostvari ona *сила života* koja formulisana u vidu zakonske odredbe glasi: sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.

Po principu tolerancije niko nema pravo da sebe stavlja iznad drugog i da prigrabljeno silom pluralizam života pretvara u monizam svoje vlasti.

Duhovno punoletstvo

Tolerantnost je sposobnost i znak duhovnog punoletstva, da se drugi ne samo poštuje i sasluša već i da bude priznat kao ravnopravan, bez obzira da li pripada većini ili manjini.

Elementi pojma tolerantnosti u svojoj ukupnosti ukazuju na harmoniju u razlikama jer tolerantnost briše netrpeljivost koja proizilazi iz različitih izvora kao što su klasni, rasni, politički, nacionalni, svojinski i drugi slični izvori.

Trajni identitet

Tolerancija mora postati trajni identitet i integritet života. Onog života koji nas odvaja ne samo od svakog stepena istorijskog nerazuma (npr. robovlasnički poredak) i ne samo od odmazde i ucene koja je nažalost danas postala prvo slovo u međunarodnom i drugom ophođenju, već i od svakog stepena niže kulture.

Harmonija u razlikama

Svedimo sve atribute tolerancije i recimo: tolerancija je harmonija u razlikama baš onako kako je prema grčkoj mitologiji boginja harmonija izrasla iz suprotnosti boga mržnje i rata Aresa i boginje Afrodite, boginje lepote dobrog. Pitanje tolerancije je pitanje opšte kulture koja se dostiže samo visokim stepenom razuma. Ako je stepen individualnog i zajedničkog razvoja zarobljen dogmom bilo koje vrste (rasa, boja, pol, veroispovest, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno poreklo, imovina i druge slične okolnosti) – onda je to suprotnost toleranciji i opštoj kulturi.

Naprotiv, ako je taj razum dostigao takvu meru duhovne slobode u smislu racionalne koncepcije prirodnog prava onda je to put ka demokratskoj kulturi i kao najviši stepen konstitucije jedne zajednice.

Dogmatska netolerancija

Otuda tolerancija i dogmatska netolerancija, dva su saputnika života čoveka kao društvenog bića. Kome saputniku će se prikloniti, pitanje je ishoda našeg bitisanja i naše opšte kulture. Kopaonička škola prirodnog prava je pokazala da je saputnik opšte kulture života, a to znači i principa tolerancije kao visoko razvijenog razuma. Upravo onako kako to predviđaju izvori

kodifikovanih prava na toleranciju od strane Ujedinjenih nacija, UNESCO-a i drugih međunarodnih asocijacija i integracija.

Subjektivno pravo

Pravo na toleranciju bi trebalo konstituisati kao posebno subjektivno pravo titulara tolerancije fizičkog ili pravnog lica. Ovo subjektivno pravo bi se sastojalo iz određenih ovlašćenja ili skupa ovlašćenja i zahteva tj. tužbe u materijalnom smislu reči, a to je mogućnost određenog lica da od drugog traži određeno ponašanje zavisno od prirode prava – erga omnes ili inter partes.

Zdrava životna sredina

Svaki čovek ima pravo na zdrav i produktivni život u skladu sa prirodom. Zdrava životna sredina preduslov je ovoga prava. Prema tome, zdrava životna sredina predstavlja jedan od kategoričkih imperativa pravnog poretkta.

Otuda, svako ima dužnost, a posebno država, da preduzima odgovarajuće akte u cilju očuvanja, zaštite i obnavljanja životne sredine i jedinstva eko-sistema Zemlje.

Ekološki i ekonomski ciljevi moraju biti povezani, međusobno uslovljenim pravima i dužnostima i odlučnošću ljudi da zajedničkim radom podižu opšti razvoj svoje sredine sadašnjih i budućih generacija.

Generacijska solidarnost

Naučno nekontrolisano korišćenje i prekomerna eksploatacija prirodnih resursa, razne tehnologije dovode do ozbiljnih rizika po životnu sredinu i ugroženost biosfere, gde je čovek prva žrtva.

Kroz društvene i pravne imperitive postojeće generacije nose teret *generacijske solidarnosti* u odnosu na pogled još nerođenih generacija. Antropogena delatnost ostavlja za sobom brojne i teške posledice. Razne zemljišne i vodene površine dostižu zabrinjavajući stepen zagađenosti. Sve su to elementi jedne zabrinjavajuće slike postojećeg stanja naše biosfere. Sadašnje generacije imperativno ne smeju dozvoliti da umesto globalne zdrave životne sredine dobijemo globalnu degradaciju te sredine.

Izlazak iz krize

Mogući izlazak iz postojećeg stanja može se videti u energičnoj ulozi svih društvenih činilaca od pojedinih i različitih asocijacija, sve do države i međunarodne saradnje. U tom kontekstu krivičnopravna i administrativna zaštita dobijaju značajno mesto.

Actio popularis

Važno mesto zauzimaju i preventivne mere kojima se razvija neophodna ekološka etika. Sa gledišta građanskog prava – prema Prednacrtu Građanskog zakonika, predviđen je zahtev da se ukloni opasnost štete. Svako može zahtevati da se ukloni opasnost štete. Ako ona nastane u obavljanju opštekorisne delatnosti za koju je dobijena dozvola nadležnog organa, može se zahtevati samo naknada štete. Ali i u tom slučaju može se zahtevati preduzimanje društveno opravdanih mera za sprečavanje nastupanja štete ili za njeno smanjenje.

Nauka kao imperativ

Nauka kao sazajno iskustvena disciplina i kao „slika istine“ sveopšte prirodne i socijalne pravde, predstavlja univerzalnu vrednost čovečanstva.

Ona eliminiše svaku vrstu oktroisane dogme koja zloćudno zatvara polje istine. Kao što je „pravdi nasilje najgori protivnik“ tako je i nauci svaka dogma i dogmatska netolerancija njen antagonist, a posebno ona koja se zasniva na diskriminaciji ljudi po različitim izvorima i svojstvima.

Vreme koje svoju naučnu misao zatvori u dogmu bilo koje vrste, nije vreme nauke, već dogmatske netolerancije koja za sobom ostsavlja pusto ostrvo dostojanstva života.

Većina ili manjina

Prema tome, danas više nego ranije, našem sveukupnom biću potrebno je više naučnih saznanja o nama i nama bližnjim, jer smo svi deo i delo iste prirode, jednaki u dolasku i odlasku.

Većina ili manjina nauku ne treba da impresionira. U nauci nema pravo niko da sebe stavlja iznad drugog i da pluralizam života pretvara u

monizam dogme. Jer, takav zatvoreni sistem nikada neće stići do „učenog neznanja“ kao krajnje tačke relativnosti našeg bitisanja i ograničene mogućnosti naše umne i fizičke prirode. Sve su to razlozi da se u jednom organizovanom društvenom sistemu nauka i njen razvoj shvate kao kategorički imperativ.

Sloboda

Sloboda je prirodno pravo čoveka da svojim voljnim radnjama vrši izbor sadržine i način svoje delatnosti u različitim područjima individualnog i zajedničkog života, ali tako da, držeći se pravednog zakona i tolerancije kao izraza kulture razuma, ne vređa istu i jednaku slobodu drugih.

U tom smislu treba pravni i društveni poredak uopšte da postavi slobodu kao imperativ i kao prirodno pravo čoveka. Razume se, sloboda je *samosveno ograničena* pravednim zakonima, odgovornošću i sveopštom tolerancijom. U tom smislu, sloboda je element demokratske kulture i pravne države koja se na odgovarajući način prostire na sva polja individualnog i društvenog života. Ona je na neprestanom putu ostvarenja i neostvarenja ili delimičnog ostvarenja. Prema tome, sfera prava jeste sfera slobode, ali one slobode koja je u međusobnom odnosu sa slobodom drugih. Sloboda je, dakle, samosvesna, racionalna i disciplinovana.

Vrste slobode

Sloboda kao društveni imperativ pruža se na brojna i različita polja organizovanog života. U tom smislu, evo nekoliko takvih prostora: *egzistencijalna* sloboda koja obuhvata život, zdravlje, ekologiju, slobodu kretanja i bezbednost; *statusne* slobode – pravni subjektivitet, dostojanstvo i jednakost, bračne i porodične slobode ličnosti; *sloboda stvaralaštva* – naučno stvaranje i umetnička kreacija, intelektualne tvorevine, autorskog i pronalazačkog prava, pravo na obrazovanje; *političke slobode* – sloboda misli, savesti i veroispovesti, sloboda mišljenja i izražavanja, sloboda okupljanja i udruživanja, učestvovanje na javnim poslovima, slobode koje proizilaze iz biračkog prava; *imovinske i tržišne slobode* – sloboda preduzetništva, svojinska i ugovorna sloboda; *sloboda rada* – pravo na rad, socijalno osiguranje, zdravstvena zaštita.

Pravna sigurnost jedan deo pravde

Pravna sigurnost kao jedan deo pravde i kao element pravne države, uživa epitet univerzalne vrednosti i zapovest kategoričkog imperativa.

Pravna sigurnost ne može delovati izvan drugih društvenih instituta i imperativa, već je ona upravo inkorporisana u društveni organizam i čini organsku celinu sa ekonomskom i socijalnom sigurnošću odgovarajuće zajednice.

I baš zbog toga, zahtev je svakog pravnog poretka i izvesna sigurnost pravnih institucija, sigurnost koja nije sama sebi cilj, već koja služi ostvarenju cilja prava.

Prema tome, evolucije i promene pravnih institucija su, s jedne strane, nužne jer one treba da prate društvene odnose u „svetu života“. ali, s druge strane, kumulacija pravnih ustanova mora biti prožeta načelom pravne sigurnosti koja će stalno pratiti pravo u pokretu.

Ako je jedno pravo čas pravo, a čas nepravo, onda takvo „pravo“ ne može biti element vladavine prava već više znak vladavine zakonskog neprava.

Pravna nesigurnost

Pravna nesigurnost ogleda se u više pravaca: nedovoljnost legitimiteta (posebno naučnog i stručnog) prilikom donošenja određenih zakona, njihovog neopravdanog menjanja u smislu stalnih dopuna i izmena, nadalje, zbog neprimene zabrane retroaktivnosti zakona, a naročito u *postupku izvršenja*, gde se često krši ustavni princip trodelne podele vlasti.

Zaokružena celina

Društveni imperativi su organski deo svakog organizovanog socijaliteta. Sa gledišta njihove zakonodavne vokacije i kodifikacije na sveukupnim i regionalnim područjima savremenog sveta, najveći deo društvenih imperativa dobio je relativno zaokruženu celinu i prepoznatljiv identitet i integritet.

To se, pre svega, ogleda u mnoštvu međunarodnih deklaracija i konvencija donesenih u drugoj polovini prošlog veka, a koja se odnose na široko polje prirodnog prava čoveka, danas imenovanog kao *ljudska prava*.

Genusni pojam

Ali, bez obzira na ovu terminološku neujednačenost, prirodno pravo kao gensusni pojam ljudskih prava, deo je opšte kulture. U tom pogledu, reči Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, 1948. god. „sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“ postale su predsedavajuće reči mnogih drugih međunarodnih dokumenata koji su putem implementacije postali sastavni delovi nacionalnih zakonodavstava. Deklaracija je u svom višedecenijskom trajanju postala pravi izvor raznih konvencija i drugih izvora Pravednog prava, univerzalnih, regionalnih i nacionalnih.

Matica savesti

Njihova ukupnost danas predstavlja maticu savesti, kulturu razuma i vrlinu pravde.

Izneverena očekivanja

Međutim, univerzum pravednog prava u velikoj meri je izneverio očekivanja koja su promovisana pomenutim međunarodnim konvencijama koje su u većini slučajeva ratifikovane od strane velikog broja zemalja.

Umesto „zlatnog veka“ u praktičnom ostvarenju kodifikovanih prirodnih (ljudskih) prava, na raznim meridijanima savremenog sveta, nastupilo je vreme nesloge, razne vrste nasilja, preteća nuklearna katastrofa, razne vrste oružja za masovno uništenje ljudi, genocid, organizovani terorizam, bolest gladi, ucena kao nemoralni akt (infamia), zloupotreba proklamovanih ljudskih prava, upotreba i zloupotreba ekološke ravnoteže radi postizanja odgovarajuće premoći, i dalje da ne nabrajamo opštepoznate nelegalne pojave savremenog sveta.

Visok stepen

Naglasimo još jednom, antinomija je potpuna: visok stepen kulture prirodnog (ljudskog) prava u pisanom izvoru, kodifikaciji, legitimitetu – i istovremeno visok stepen neostvarenja tih prava u svakodnevnom praktičnom životu.

*Raskrsnica
dva puta*

I po tome, dva puta su se susrela na *raskrsnici njihove budućnosti*.

Jedan put – pravedni, dobronamerni i kreativni (nazovimo ga put Renesanse umnosti) i, drugi put – antipravedni, zloćudni i destruktivni (nazovimo ga Hirošimom antiumnosti).

Reklo bi se, svet je danas obesmišljen u nekim svojim vitalnim tačkama kulture mira i opstanka, o čemu je već bilo reči u ovom referatu i to kao prvom imperativu svih ostalih društvenih imperativa.

*Još jedanput
Prirodni mandat*

Ovde u ovom opštem zaključku ponavljamo: samo nas organizovana umnost savremenog sveta, umnost koja jedino ima prirodni mandat, može izvesti i dovesti do opšteg mira kao preduslova očuvanja *spomenika prošlosti* i razvoja *humane budućnosti*.

Pitanje

Na moguće pitanje, kako i kojim načinom organizovana umnost čovečanstva može da nas uvede u sveopštu kulturu mira.

Odgovaramo *kategoričkim imperativom*: ostvarenjem svih onih prava i sloboda koja su proklamovana i kodifikovana na čitavom zakonodavnom prostoru Organizacije Ujedinjenih nacija i svih drugih miroljubivih asocijacija i integracija univerzalnog, regionalnog i nacionalnog karaktera.

Kada je u prošlosti, vekovnoj i skorašnjoj, *umna snaga* čovečanstva, i bez potpore kodifikovanih prirodnih (ljudskih) prava, uspela da oslobodi svet od okova antiumnosti (npr. robovlasnički poredak), onda danas, sa daleko većim intelektualnim i tehnološkim prostranstvom, ona *može i mora* da ostvari primenu proklamovanih prava ljudskosti, raskoš prava i celinu pravde.

Kopaonički glas

Neka Kopaonički vrh prirode, na kome stoji i opstoji *Universitas iuris naturalis Copaonici*, sa ovog Dvadeset devetog plenarnog zasedanja, emituje glas društvene imperativnosti upućen sveukupnoj javnosti: *Priroda je mera svih stvari, Prirodno pravo je mera svih prava*.

PORUKE

Na završnoj plenarnoj sednici, 17. decembra 2016. godine, nakon višednevnog intezivnog angažovanja svih učesnika, urednici pojedinih katedri izneli su sledeće poruke, koje su dobile opštu podršku:

I – PRAVO NA ŽIVOT

1. Život

*Prof. dr ĐORĐE ĐORĐEVIĆ,
profesor Kriminalističko-policijske akademije
u Beogradu*

1. Naše krivično zakonodavstvo inkriminiše različite oblike krivičnih dela upravljenih protiv protiv života ljudi i to ne samo ona kojima se na različite načine povređuje život čoveka kao pojedinca ili određenog broja ljudi, već i ona kojima se ugrožava ljudski život tako što se prouzrokuje konkretna, pa čak i apstraktna opasnost za nečiji život, uključujući tu i povrede i ugrožavanja telesnog integriteta i zdravlja.

2. Terorizam je nesumnjivo jedan od najznačajnijih vidova ugrožavanja i povrede prava na život. Borba protiv ovog zla koje dobija svetske razmere zahteva proučavanje ove problematike sa dva osnovna aspekta: proučavanje korena terorizma u savremenom društvu i usavršavanje sistema mera koje se preduzimaju u borbi protiv svih vidova terorizma. Naše kri-

vično zakonodavstvo usvajalo je po ovom pitanju novu koncepciju koja predstavlja direktnu posledicu usklađivanja odredaba nacionalnog zakonodavstva sa relevantnim dokumentima usvojenim na evropskom nivou. To predstavlja deo sinhronizovanih aktivnosti država članica EU i kandidata za punopravno članstvo usmerenih ka što efikasnijem suprotstavljanju i suzbijanju terorizma.

3. Trgovina ljudima predstavlja značajan problem u savremenom društvu. U naše zakonodavstvo ovo krivično delo uvedeno je 2003. godine, ubrzo pošto je naša zemlja potpisala Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, koji uključuje dodatni Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom. Međutim, prilikom propisivanja ovog krivičnog dela kao i njegovih kasnijih izmena zakonodavac je neposredno, u potpunosti preuzeo odredbu pomenutog Protokola i Konvencije Saveta Evrope što je stvorilo određene nedoslednosti u zakonskom opisu ovog krivičnog dela i znatna odstupanja od pravila prihvaćene zakonodavne tehnike, što bi, de lege ferenda, svakako trebalo ispraviti.

4. Jedan od čestih oblika ugrožavanja života i zdravlja ljudi u savremenom društvu jeste i ugrožavanje škodljivim proizvodima. U uslovima masovne proizvodnje najraznovrsnijih proizvoda koji služe za zadovoljavanje različitih potreba čoveka u svakodnevnom životu često iz najrazličitijih razloga dolazi do proizvodnje, a zatim i do stavljanja u promet pojedinih proizvoda koji mogu i pri njihovom normalnom korišćenju da ugroze život, zdravlje ili telesni integritet čoveka. Ovo zahteva preduzimanje niza odgovarajućih mera za otklanjanje ove opasnosti. U tom smislu naše zakonodavstvo obezbeđuje pravnu zaštitu u svim granama postojećeg kaznenog prava predviđajući kaznene odredbe ne samo u krivičnom, već i u privrednoprestupnom i prekršajnom zakonodavstvu. Na taj način zaokružen je jedan sveobuhvatni sistem kaznenih propisa koji na adekvatan način treba da doprinese upotpunjenosti pravne zaštite u ovoj oblasti.

5. Oružje u ilegalnom posedu, mnogo češće od onog u legalnom, postaje sredstvo izvršenja najtežih krivičnih dela kojima se ugrožava pravo na život. Razlog je lako uočljiv – teško mu je ući u trag. Stoga je pravna regulativa u ovoj oblasti od ogromnog značaja. Donošenje novog Zakona o oružju i municiji svakako predstavlja korak unapred u tom pravcu, kao i s tim u vezi izvršene izmene u Krivičnom zakoniku u cilju njegovog usklađivanja sa pomenutim zakonom i pooštrevanja kaznene politike u ovoj oblasti.

2. Zdravlje

Dr HAJRIJA MUJOVIĆ-ZORNIĆ,

naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu

1. Važne teme koje je razmatrala Sekcija Zdravlje najkraće rečeno jesu: režimi vakcinacije i odgovornost, veštački delovi tela raspolaganje i lizing, eutanazija, defanzivna medicina, transplantacija, štetni uticaji na zdravlje, strana ulaganja i javno zdravlje, kao i strateško upravljanje u izvođenju kliničkih ispitivanja.

2. Primeri otvorenih pitanja vezano za vakcinaciju ukazuju da ona zahtevaju podrobniju pravnu analizu. Treba razmotriti odnos obaveznosti i bezbednosti vakcina i unaprediti praksu imunizacije u Srbiji. Željeni obuhvat obavezne vakcinacije mogao bi da se postigne i na manje restriktivan način u pogledu ograničenja individualnih prava. Vezano za odštetne zahteve treba pratiti uporednu sudsku praksu i druge vidove obeštećenja neželjenih posledica vakcina.

3. Veštački delovi tela koji se mehanički izrađuju i ugrađuju u ljudsko telo smatraju se stvarima u pravu. Pravni režim ovih stvari i postupanje sa njima pre ili posle ugradnje ne utiče na njihovu pravnu prirodu, ali zbog instituta medicinskog prava njihova dalja upotreba i raspolaganje su limitirani, pre svega pristankom onoga čiji su, uz puno obaveštavanje. Treba u tu svrhu odvojiti režim usluge i režim plaćanja izrade. Ekonomska dobit takođe ne sme da bude u suprotnosti sa načelom dobrobiti po pacijenta. Preporuka je da se bliže uredi oblast rekonstruktivne medicine i razgraniči u odnosu na primenu ekonomskih instituta sa stanovišta moderne biotehnologije, kakav je npr. lizing.

4. Eutanaziju treba urediti kao pravo pojedinca na (ljudsko) dostojanstvo u umiranju bilo na način kako se predlaže Prednacrtom građanskog zakonika Srbije, bilo usvajanjem posebnog zakona iz oblasti zdravstva kojim bi se bliže opredelio ovaj institut u pogledu oblika, uslova i procedura eutanazije, imajući u vidu pri tome postojeću praksu lečenja umirućih pacijenata u Srbiji i svetu. Domaća praksa u zdravstvenoj zaštiti pacijenata sa teškim i nepovratnim stanjem govori u prilog dopuštanja pasivnih oblika eutanazije.

5. Donošenje Građanskog zakonika Srbije pruža priliku da se pažljivo normiraju pravila o odgovornosti lekara, da se izbegne preterana odgovornosti i da se suzi prostor za primenu tzv. defanzivne medicine. Ipak, pra-

vo gleda negativno na praksu defanzivne medicine i u nekim slučajevima je sankcioniše, budući da ona ne ide u korist ni medicinskim profesionalcima ni pacijentima. Kod naknade štete usled profesionalne medicinske greške reč je o pretpostavci krivice, a ne pretpostavci odgovornosti. Ne podržava se u ovoj vrsti odgovornosti ukidanje pretpostavke krivice, kako predlaže Prednacrt građanskog zakonika Srbije, jer bi se time na oštećenog kao laika prevalio preveliki teret dokazivanja. Stav o dokaznim olakšicama na strani pacijenta ima uporište u zakonskim rešenjima i sudskoj praksi iz uporednog prava.

6. Važeći Zakon o transplantaciji primer je prenormiranog zakona i zato ga treba uskladiti i revidirati po ugledu na postojeće uporedno-pravne modele. Treba podržati rad na izmenama postojećeg zakona, definisati i unaprediti praksu u pogledu pristanka, razgovora sa srodnicima potencijalnog donora, kao i rad pojedinih državnih organa i zdravstvenih institucija vezano za evidenciju i popularisanje davalaštva organa u Srbiji.

7. Treba iznaći adekvatniji pravni pristup u regulisanju javnozdravstvenih pitanja kao što su štetan uticaj buke u životnoj sredini na zdravlje ljudi, ili zaštita od izloženosti duvanskom dimu. Pravna pitanja u ovoj oblasti su interdisciplinarna i sagledavaju se sa stanovišta ekoloških i trgovinskih propisa. Međutim jasna pravna analiza treba da sledi primarno i pretežno činjenično stanje spora i tako reši koliziju propisa do koje u praksi dolazi. Poseban segment javnog i organizacionog dela zdravstvenog prava odnosi se na pozitivan stav prema razvijanju aspekata strateškog upravljanja u oblasti kliničkog ispitivanja lekova, što pretežno ima upravno-pravne a ne medicinske elemente postupanja i univerzalnog su tipa.

3. Ekologija

*Mr GORDANA PETKOVIĆ,
načelnik Odeljenja za evropske integracije
i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite životne sredine,
Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije*

1. Svet je suočen sa novim tipovima rizika vezanim za globalno zagrevanje i klimatske promene, iscrpljivanje neobnovljivih prirodnih resursa i zagađivanje životne sredine.

2. Saznanje o povratnom dejstvu negativnih posledica globalizacije na životnu sredinu i uslove života zahteva institucionalnu reformu u oblasti zaštite životne sredine, integrisanje ekonomskih politika sa politikom zaštite životne sredine koje se može ostvariti putem zelene ekonomije.

3. Primena koncepta zelene ekonomije podrazumeva korišćenje obnovljivih prirodnih resursa, smanjenje emisija gasova staklene bašte, sprečavanje zagađivanja životne sredine, uvođenje zelenih tehnologija i zelenih radnih mesta.

4. U Republici Srbiji neophodno je revidirati postojeće strategije ili doneti posebnu strategiju o zelenoj ekonomiji, uspostaviti zakonodavne i tržišne mehanizme, izvršiti institucionalnu reorganizaciju kroz određivanje nadležnog organa za koordinaciju pristupa zelenoj ekonomiji.

5. Pariski sporazum, kao prvi univerzalni, pravno obavezujući globalni klimatski sporazum o smanjivanju emisije gasova sa efektom staklene bašte, odražava jednakost i princip zajedničke, ali izdiferencirane odgovornosti razvijenih država i država u razvoju.

6. Republika Srbija kao država potpisnica Pariskog sporazuma utvrdila je nacionalne ciljeve smanjenja emisija gasova staklene bašte do 2030. godine, te je neophodno intezivirati postupak usvajanja zakona o pristupanju Pariskom sporazumu i donošenje Zakona o trgovini emisijama staklene bašte, kao i propisa o monitoringu i izveštavanju o emisiji gasova sa efektom staklene bašte.

7. Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene jedno od najskupljih, najkompleksnijih i najkomplikovanijih za proces pregovora. Ovo poglavlje obuhvata jednu trećinu svih pravnih tekovina EU (u oblasti kvaliteta vazduha, upravljanja otpadom, kontroli industrijskog zagađenja, kvaliteta voda, upravljanja hemikalija, klimatskih promena, zaštite prirode, zaštite od buke itd), pa je proces prenošenja i sprovođenja novih propisa izuzetno složen.

8. Pripreme za otvaranje i vođenje pregovora treba usmeriti na inteziviranje zakonodavnih aktivnosti, velika investiciona ulaganja i prilagođavanje privrede u oblasti zaštite životne sredine.

9. Princip uzročnosti u pravu životne sredine vezuje se za princip odgovornosti zagađivača za štetu pričinjenu životnoj sredini, odnosno princip "zagađivač plaća" i njegova primena treba da bude prioritarna i komplementarna sa primenom principa supsidijarne odgovornosti države.

10. U Republici Srbiji neophodno je doneti zakon o odgovornosti za štetu pričinjenu životnoj sredini i izvršiti reviziju postojećih propisa o naknadama i dodeli podsticajnih sredstava u oblasti zaštite životne sredine.

11. Zeleni fond Republike Srbije koji počinje sa radom 1. januara 2017. godine treba da ostvari primenu načela “zagađivač plaća” pod jednakim uslovima za sva pravna lica koja obavljaju privrednu delatnost na teritoriji Republike Srbije i obezbeđivanje sredstava namenjenih finansiranju projekata, programa i aktivnosti koje se odnose na zaštitu i unapređivanje životne sredine. U skladu s tim, neophodno je ubrzati donošenje propisa o uslovima, kriterijumima i načinu dodeljivanja sredstava Zelenog fonda.

12. Ukazujemo da ilegalna seča šuma u zaštićenim područjima zahteva uspostavljanje mehanizama za uređenje seče šuma i trgovine drvetom, kroz donošenje akcionih planova i koordiniranu kontrolu nadležnih državnih organa, uključujući carinu, policiju i tužilaštvo. U Republici Srbiji neophodno je uskladiti postojeće propise sa propisima EU koji se odnose na ilegalnu seču šuma i kontrolu prometa (uvoza/izvoza) drveta i drvnih prerađevina.

13. U nacionalnim parkovima Republike Srbije treba pojačati mere zaštite, unapređenja i kontrole prirodnih vrednosti, ambijentalnih i pejzažnih vrednosti, nepokretnih kulturnih dobara i uskladiti razvoj turizma i izgradnju objekata sa konceptom održivog razvoja.

14. Posledice NATO bombardovanja SR Jugoslavije nastale kršenjem odredaba humanitarnog prava i principa zaštite životne sredine sve su evidentnije po zdravlje sadašnjih i budućih generacija kojima je ugroženo pravo na život i uslove u zdravoj životnoj sredini.

15. Apelujemo na nadležne organe da sveobuhvatno i sistematski po jedinstvenoj metodologiji prikupljaju i učine dostupnim sve informacije o posledicama NATO bombardovanja po zdravlje ljudi i životnu sredinu u Republici Srbiji.

16. Pravo na naknadu štete pričinjenu nezakonitim NATO bombardovanjem ne zastareva i subjekti aktivne legitimacije za podnošenje zahteva imaju pravo da izaberu kako će to pravo ostvariti kroz primenu pravila međunarodnog javnog prava, međunarodnog privatnog prava ili pravila pojedinih nacionalnih pravnih sistema.

4. Sport

*Prof. dr EDITA KASTRATOVIĆ,
profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo,
Beograd*

1. U interesu svake države je da građani budu zdravstveno i radno sposobni, jer se ekonomska moć svakog društva zasniva upravo na tome. Sa tim u vezi, kao najznačajniji društveni imperativ nameće se rad sa srednjoškolskom i studentskom omladinom na formiranju navika i redovnih potreba za fizičkom kulturom.

2. Donošenjem novog Zakona o sportu očekuje se rešavanje problema u kojima se srpski sport nalazi. Od javnih vlasti u oblasti sporta na svim nivoima očekuje se da preduzimaju mere kojima bi se obezbedilo, da svi građani imaju mogućnost da se bave sportom.

3. Osobe sa invaliditetom i njihove aktivnosti u sferi sporta predstavljaju nezaobilazan segment ljudskih prava u savremenom svetu. Zakonska regulativa paraolimpijskog sporta nije obimna ali je sistemski. U našoj zemlji je potreban kontinuiran rad na poboljšanju uslova za razvoj paraolimpijskog sporta u skladu sa postignutim rezultatima na paraolimpijskim igrama.

4. Organizacija sportskih događaja i uloga redarske službe na njima u R. Srbiji definisana je Zakonom o privatnom obezbeđenju, Zakonom o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja, Zakonom o javnom okupljanju i Zakonom o sportu. Problem je u neusaglašenosti ovih zakonskih propisa i u neprimenjivosti pojedinih zakonskih odredbi u praksi, što značajno doprinosi ne rešavanju nasilja na sportskim primedbama. Za organizaciju sportskih događaja, veoma su važni i propisi međunarodnih sportskih organizacija i nacionalnih sportskih saveza, čija su pravila i procedure u praksi bitnija nego šture zakonske odredbe.

5. Potrebno je preduzimati kontinuirane aktivnosti, pre svega praćenje uputstava resornog ministarstva, u cilju poboljšanja kategorizacije časopisa »Pravni život« iz kategorije M51 (vodeći časopis nacionalnog značaja) u kategoriju M24 (časopis međunarodnog značaja verifikovan posebnim odlukama), jer po broju citata autora koji su objavljivali u prethodnom periodu, po broju inostranih autora, redovnim izlaženjem, tradicijom i ogromnim društvenim značajem časopis to nesumnjivo zaslužuje.

II - PRAVO NA SLOBODU

1. Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti

*Prof. dr MILAN ŠKULIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

1. Svako lišenje ili ograničenje prava na slobodu mora biti opravdano, a svi oblici lišenja slobode moraju imati krajnje izuzetan karakter. To se posebno odnosi na pritvor, shodno Zakoniku o krivičnom postupku može odrediti i iz nekih razloga koji se i praksi svode na “kaučuk” normu, što je veoma opasno sa stanovišta osnovnih vrednosti pravne države.

2. Potrebno je potpuno eliminisati mogućnost pritvaranja zbog uznemirenja javnosti.

3. Važno je, ne samo da u Zakoniku o krivičnom postupku postoje brojne efikasne alternative pritvoru kao najtežoj meri za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, već i da se one više koriste u praksi, što se posebno odnosi na tzv. kućni pritvor, odnosno zabranu napuštanja prostorija u kojima se živi.

4. Potrebno je da Srbija u budućem periodu smogne snage da se dosledno vrati svojoj kontinentalno-evropskoj krivičnoprocesnoj tradiciji. Najbolje bi bilo da se donese potpuno novi Zakonik o krivičnom postupku.

5. Ako bi se pristupilo donošenju novog Zakonika o krivičnom postupku, koji bi bio utemeljen na proverenim rešenjima tipičnim za kontinentalnu Evropu, kojoj Srbija pripada ne samo prostorno i geografski, već i kulturološki i istorijski, onda bi pre svega, trebalo obratiti pažnju na sledeća osnovna pitanja:

– razviti koncept javno-tužilačke istrage, ali tako da on bude usklađen sa potrebama naše zemlje i našom krivičnoprocesnom tradicijom, a ne da se u okviru njega “eksperimentiše” sa svojevršnim “egzotičnim” idejama, poput tzv. paralelne istrage. Dobar uzor u tom pravcu može da bude novi ZKP Austrije, zemlje u kojoj je nedavno sudska istraga, zamenjena državno-tužilačkom. U novom Zakoniku treba da postoji samo jedna istražna faza, a ne kao sada dve – predistražni postupak i istraga. Pored toga, ovde treba imati u vidu da je u stvari, naš nekadašnji pretkrivični postupak uvek i bio neka vrsta neformalne ili poluformalne *javno-tužilačko/policijske istrage*, pa treba koristiti i ta već ustaljena iskustva;

– dati veći značaj načelu neposrednosti, što znači da se ne mogu rutinski i sasvim jednostavno dokazi tužioca automatski koristiti na glavnom pretresu (jer to nisu dokazi suda, niti dokazi izvedeni pred sudom), pri čemu istovremeno treba omogućiti šire angažovanje sudije (bilo da je to sudija za istragu, ili sudija za prethodni postupak), prilikom obezbeđenja dokaza u istrazi, onda kada postoji opasnost da oni neće moći da se ponove na glavnom pretresu, ili kada se radi o dokaznim aktivnostima u korist odbrane;

– pažljivije postupiti prilikom uvođenja u sistem raznih oblika zado-bijanja tzv. kooperativnih svedoka (svedoci saradnici, odnosno “okrivljeni/osuđeni saradnici), jer sistem uveden Zakonikom iz 2011. godine u tom pogledu omogućava i neke potencijalne zloupotrebe, naročito kada se radi o primeru da se čak osuđujuća presuda donesena na temelju iskaza okrivljenog/osuđenog saradnika, koristi (čita) kao dokaz u drugom predmetu, uz istovremeno onemogućavanje da se saokrivljeni/saoptuženi ispituju kao svedoci i sl.;

– bolje definisati sporazum o priznanju krivičnog dela, kao i mehanizam oportuniteta krivičnog gonjenja, pri čemu treba posebno imati u vidu i potrebu adekvatnije zaštite interesa oštećenog, ali pri tom, uvesti i striktnu zabranu da se sama presuda proistekla iz sporazuma o priznanju okrivljenog, rutinski koristi kao dokaz u drugim krivičnim postupcima, te čak i uz svojevrsnu “zabranu” da se okrivljeni koji su sklopili sporazuma o priznanju krivičnog dela, ispituju kao svedoci u drugim krivičnim postupcima, odnosno postupcima koji se vode protiv drugih okrivljenih, čime se drastično odstupa od načela neposrednosti;

– razviti alternativne načine rešavanja predmeta krivičnog postupka, odnosno tzv. uprošćene i sumarne procesne forme, te postupak za lakša krivična dela načelno učiniti bržim i jednostavnijim;

– ukinuti održavanje pripremnog ročišta, jer se ono u praksi pokazalo kao izuzetno komplikovano i potpuno nekorisno, a istovremeno se time i nepotrebno odugovlači postupak, te uvesti bolji i efikasniji sistem sudske kontrole optužnice;

– naći pravu meru između delovanja načela istine i pravila o teretu dokazivanja;

– urediti na bolji način glavni pretres, tako da se otklone neki sada postojeći nepotrebni elementi koji omogućavaju odugovlačenje krivičnog postupka, ali ga istovremeno i značajno poskupljuju;

– učiniti sud dokazno aktivnijim, ali tako da to bude u skladu sa osnovnim elementima načela pravičnog vođenja krivičnog postupka;

– urediti na adekvatniji način sistem pravnih lekova, pri čemu posebno treba obratiti pažnju na kvalitetnije formulisanje konkretnih žalbenih razloga, te što je posebno važno, uvesti više razloga za žalbu o kojima drugostepeni sud vodi računa po službenoj dužnosti, ali i adekvatnije formulirati norme koje se odnose na vanredne pravne lekove, a naročito u pogledu zahteva za zaštitu zakonitosti.

2. Sloboda ličnosti

*Prof. dr OLGA CVEJIĆ-JANČIĆ,
Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu*

1. Polazeći od Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom (2006. g.), koju je Srbija ratifikovala 2009. g., predlažemo da se sa različitih aspekata (pravnog, socijalnog, političkog) razmotri potreba izmene odredaba o lišenju poslovne sposobnosti lica sa psiho-socijalnim i intelektualnim teškoćama. Ovo u cilju omogućavanja uživanja svih građanskih, porodičnih, političkih, socijalnih, kulturnih i ostalih prava ovih lica, pre svega uz pomoć i podršku ovim licima radi ostvarivanja tih prava, a tek ako ta lica ni uz pomoć i podršku nisu u stanju da samostalno ostvaruju svoju poslovnu sposobnost i prava koja su uslovljena postojanjem poslovne sposobnosti, da ona može biti ograničena u skladu sa sposobnostima konkretnih lica. Naime, polazeći od čl. 12 pomenute Konvencije, kojim se garantuje jednakost lica sa invaliditetom pred zakonom (uključujući i lica sa mentalnim i intelektualni oštećenjima - čl. 1 Konvencije), Komitet za prava osoba sa invaliditetom je istakao u svom Opštem komentaru br. 1 (2014) da sva lica moraju biti priznata pred zakonom bez diskriminacije i da režim zamenskog odlučivanja, do koga dolazi usled lišenja poslovne sposobnosti i postavljanja staraoca, koji u ime i za račun štićenika ostvaruje njegovu poslovnu sposobnost, treba da bude zamenjen potpomognutim odlučivanjem tj. samostalnim ostvarivanjem poslovne sposobnosti uz pomoć i podršku. To znači da bi samo u nekim slučajevima moglo doći do ograničenja poslovne sposobnosti i postavljanja staraoca, ako se radi o ozbiljnim psiho-socijalnim i intelektualnim teškoćama, uz odluku suda o tome koje poslove lice čija je poslovna sposobnost ograničena ne može samostalno obavljati. Sa druge strane, i u slučaju postavljanja staraoca, njegova prvenstvena obaveza bi bila da nastoji

da utvrdi volju i želje lica pod starateljstvom umesto da procenjuje i odlučuje šta je u njegovom najboljem interesu.

2. Polazeći od činjenice da su sudovi preopterećeni nerešenim slučajevima i da uz to svakodnevno pristužu mnogobrojni novi, predlažemo da se nadležnosti za sporazumni razvod braka prenese na matičara, ukoliko supružnici nemaju zajedničku maloletnu decu i podnesu pismeni sporazum o rešavanju svih posledica razvoda braka, odnosno o deobi zajedničke imovine, supružanskom izdržavanju, otplati kredita, pravu korišćenja autorskih prava i drugim pitanjima koja medju njima mogu biti sporna. Naime, u takvim slučajevima je izlišno angažovati skupi sudski postupak obzirom da se radi o punoletnim licima koja su se sporazumela o tome kako će urediti svoje medjusobne odnose posle razvoda, a nemaju maloletnu decu o čijim interesima bi sud bio dužan da vodi računa po službenoj dužnosti. Time bi se postiglo ne samo rasterećenje sudova, nego bi se i sam postupak razvoda u ovim slučajevima ubrzao, a nisu zanemarljive ni budžetske uštede koje bi se postigle izostavljanjem sudske nadležnosti.

3. Podržava se osnivanje alimentacionog fonda, koji treba da doprinese efikasnijem ostvarivanju prava na izdržavanje deteta i da olakša teret podizanja i vaspitanja dece roditelju koji se stara o detetu odnosno sa kojim dete stanuje/živi u slučaju da je iz bilo kojeg razloga došlo do odvojenog života roditelja a drugi roditelj – dužnik izdržavanja ne izvršava svoju alimentacionu obavezu prema detetu. U takvim slučajevima se sav teret podizanja, vaspitanja, obrazovanja, svakodnevnog staranja i izdržavanja deteta svaljuje samo na jednog roditelja. Fond u takvim slučajevima treba da pomogne roditelju koji se stara o detetu tako što će obezbediti isplatu izdržavanja iz alimentacionog fonda, a Fond bi zatim preuzeo na sebe teret prinudne naplate od roditelja dužnika. U tom smislu Pravilima Fonda ili posebnim zakonom o alimentacionom fondu treba detaljine predvideti način i postupak utvrđivanja uslova za ostvarivanje prava na isplatu iz Fonda i način isplate. Pravilima Fonda ili posebnim zakonom bi zatim trebalo regulisati i da li će se isplata vršiti preko lokalnih tj. opštinskih organa uprave ili bi bila centralizovana. Samom isplatom izdržavanja na Fond prelazi pravo regresa isplaćenog iznosa od dužnika, uvećanog za određeni procenat 10-15% isplaćene svote na ime naknade za rad Fonda kao i pravo na troškove prinudne naplate (ako ih bude).

4. Izbegavanje ili neredovno izvršavanje zakonske obaveze izdržavanja deteta, mora biti svestranije i efikasnije regulisano različitim merama i zakonskim sankcijama. U tom pogledu treba, pored sudske zaštite, efikasnije

uključiti i druge društvene činioce sa znatnim proširenjem njihove kompetencije, kako bi se ova izuzetno važna oblast društvenog života dovela u stanje neophodne efikasnosti i celishodnosti.

5. Sve je veći broj obnovljenih porodica, koje nastaju sklapanjem novog braka ili vanbračne zajednice nakon razvoda prethodnog iz koga bivši supružnici imaju zajedničku decu. U slučajevima obnovljenih porodica “pravi roditelj” je onaj koji vrši roditeljsku ulogu, najčešće tazbinski srodnik, očuh ili maćeha. Ovo nameće potrebu za svestranom raspravom oko potrebe da se uloga očuh i maćeha i pravno preuredi, pre svega u smislu reorganiziranja njihove uloge u vaspitanju i podizanju deteta, koju faktički najčešće i imaju i svakodnevno je vrše, ali pravno nisu priznati kao lica koja brinu o detetu tj. o pastorku ili pastorci.

3. Upravno-pravna zaštita slobode

*Prof. dr DOBROSAV MILOVANOVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

1. Potrebno je sprovesti savremene mere reforme javne uprave – profesionalizaciju na svim nivoima javne uprave, punu primenu principa meritornosti u funkciji suzbijanja korupcije i naročito obezbediti primenu pravila o poštovanju zakonskih uslova za državne službenike na položaju. Pored toga, neophodno je obezbediti koherentnost funkcionisanja uprave u svim oblastima rada na centralnom nivou i decentralizovanim teritorijalnim jedinicama.

2. Podržavamo osnivanje Centralne nacionalne institucije za stručno usavršavanje zaposlenih u javnom sektoru i umreženost sa drugim obrazovnim i naučno-istraživačkim institucijama kao što je Centar za javnu upravu na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

3. Dosadašnja bogata praksa Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti pokazuje da nijedno od dva Ustavom zagarantovana prava (pravo javnosti da zna i pravo na zaštitu privatnosti) nema veću vrednost u odnosu na drugo id a je pre donošenja odluke o dostupnosti odnosno uskraćivanju informacija, neophodno analizirati sve okolnosti konkretnog slučaja. Samo na taj način, moguće je ostvariti balans između ova dva prava, što je posebno značajno u sve češćim situacijama njihove međusobne kolizije.

4. U skladu sa ranijim zaključcima Sekcije, i imajući u vidu sve veću opterećenost sudija Upravnog suda, neophodno je kroz usklađene promene Zakona o upravnim sporovima, Zakona o opštem upravnom postupku, Zakona o uređenju sudova i Zakona o državnoj upravi, uvesti dvostепенost u upravnom sporu. U vezi sa tim, moraju se rešiti sledeća pitanja: a) stvarne i mesne nadležnosti upravnih sudova; b) broj upravnih sudova i sudija; c) odnosa i obima dvostепенosti u upravnom postupku i upravnom sporu i d) vanrednih pravnih sredstava u upravnom sporu; e) preispitivanja kriterijuma za utvrđivanje norme za donošenje odluka.

III – PRAVO NA IMOVINU

Prof. dr SLOBODAN PEROVIĆ,
predsednik Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava,
Prof. dr MIODRAG ORLIC,
Univerzitet u Beogradu

A. Opšta pitanja – kodifikacije

1. U referatima i diskusiji u kojima su razmatrana aktuelna pitanja kodifikacije građanskog prava podržani su: koncepcija; struktura sadržaja i osnovni instituti u Prednacrtu Građanskog zakona čija je izrada inicirana u okviru Kopaoničke škole prirodnog prava koja je, u okviru svoje naučne kompetencije u oblasti prirodnih (ljudskih) prava i predložila Vladi R. Srbije njegovu izradu i donošenje. Prihvatanjem tog predloga uvaženi su i mnogobrojni razlozi u prilog kodifikacije građanskog prava u Srbiji, koja već preko 70 godina nije izvršila kodifikaciju građanskog prava iako je još sredinom 19. veka bila treća evropska država koja je imala Građanski zakonik (posle Francuskog Code civila i Austrijskog građanskog zakonika). Usvajanjem novog građanskog zakonika racionalizovalo se sada nedovoljno i parcijalno regulisano građansko pravo. Time bi se Republika Srbija svrstala u red mnogobrojnih evropskih država koje su izvršile kodifikaciju građanskog prava.

2. Ocenjeno je da su stvoreni svi neophodni i potrebni uslovi za izradu jednog savremenog, konzistentnog i harmonizovanog kodifikacionog akta o građanskom pravu od nacionalnog značaja, posebno nakon analize preko 500 alternativnih rešenja, dostavljenih konkretnih primedaba i predloga (u obimu od preko 400 stranica) iznetih u toku jednogodišnje

sadržajne javne rasprave i u većem broju publikovanih naučnih i stručnih radova, u časopisnoj literaturi i opštoj javnosti.

3. Opšta je ocena da je Prednacrt Građanskog zakonika zadovoljio dve naizgled suprotne tendencije: da učvrsti već izgrađene odnose preko jedne koherentne celine, doprinoseći većem poštovanju načela pravne sigurnosti, ali i da istovremeno ne zatvara put daljoj evoluciji prava, već naprotiv da tu evoluciju podstiče. Posebno je podržana orijentacija iz Preambule Prednacrt da budući građanski kodeks doprinese jačanju pravne sigurnosti kao neminovnog atributa svakog demokratskog i humanistički orijentisanog pravnog poretka, jer on treba da omogući savremenu evoluciju kreativne poslovne i sudske prakse. Pri tome, Prednacrt polazi od opredeljenja da je pravna sigurnost neminovna pretpostavka pravne države i univerzalnih vrednosti svake progresivne društvene zajednice.

4. Opšta je ocena da je nesumnjiva vrednost Prednacrt Građanskog zakonika sadržana u načelnom opredeljenju da će Građanski zakonik svim svojim odredbama težiti ostvarivanju vrline pravde koja predsedava svim ustanovama predložene kodifikacije.

5. Podržana je i jasna orijentacija iz Preambule u kojoj se konstatuje da Građanski zakonik nastavlja tekovine evropske pravne civilizacije u oblasti kodifikacije Građanskog prava, polazeći od razvoja pravne nauke, zakonodavstva i sudske prakse u pravnom poretku Republike Srbije.

6. Podržana je orijentacija Prednacrt a afirmaciji i obezbeđenju jednakosti ljudskih prava, jer on predviđa istu zakonsku zaštitu celokupnosti ljudskih prava u svim oblastima koje čine predmet kodifikacionog regulisanja.

7. Snažno se podržava nesumnjiva i dosledna intencija redaktora Građanskog zakonika da dostojanstvo ličnosti dominira svim institutima Građanskog prava kao zbirni pojam svih konkretnih ličnih prava koja proizlaze iz njega, kao što su – pravo na život, telesni i moralni integritet, pravo na racionalnu slobodu, čast, ugled, porodični mir i druga prava ličnosti. Zato Prednacrt sasvim opravdano proklamuje da je dostojanstvo ličnosti neprikosnovenno i da su svi dužni da ga poštuju, jer iz prava na dostojanstvo ličnosti proizilaze sva druga prava ličnosti, čime je ustanovi dostojanstva dat apsolutni prioritet.

8. Puna podrška je data koncepciji Prednacrt a rearfirmaciji etičke komponente pri proceni validnosti i punovažnosti konkretnih građansko-pravnih odnosa. Pored javnog poretka, prinudnih propisa i dobrih običaja

(kao granica autonomije volje subjekata građansko-pravnih odnosa) u Prednacrta dosledno je ugrađen moral kao nezaobilazni kriterijum za ocenju legaliteta i legitimiteta građansko-pravnih odnosa.

9. Ocenjeno je da opštu podršku zaslužuje i reafirmacija i obezbeđenje dosledne primene načela savesnosti i poštenja kao vrhovnog načela Građanskog zakonika, čija se primena ne može ni isključiti ni ograničiti, što mu nesumnjivo i opravdano daje imperativni karakter.

10. Posebno je naglašeno da brojne novine u oblasti porodičnih odnosa i njihovo usklađivanje sa savremenim dinamičnim promenama u odgovarajućim međunarodnim konvencijama zahtevaju u toku izrade Nacrta Građanskog zakonika pažljivo sagledavanje svih predloženih novina sa aspekta još doslednije humanizacije porodičnih odnosa.

11. Pored do sada dva osnova – zakonskog i testamentarnog, podržano je i proširenje osnova za nasleđivanje u vidu ugovora o nasleđivanju, koji se zaključuje između supružnika i u korist dece. Podržane su predložene izmene razloga nedostojnosti za nasleđivanje, regulisanje javnobeležničkog zaveštanja i odredbe o zaštiti domaćih državljana u slučaju nasleđivanja sa određenim stranim elementom, pogotovu u uslovima mnogobrojne dijas-pore srpskih državljana u inostranstvu u slučaju nasleđivanja njihove imovine.

12. Podržan je predlog da u toku 2017. godine, na osnovu sistematizovanih konkretnih sugestija, predloga i primedaba, Komisija Vlade R. Srbije izradi Nacrt Građanskog zakonika koji bi se, pre upućivanja Ministarstvu pravde, verifikovao na sledećem jubilarnom tridesetogodišnjem skupu pravnik Kopaoničke škole prirodnog prava, uz aktivno učešće domaće pravničke javnosti, kao i eminentnih inostranih civilista, pre svega iz regiona i Evropske unije.

B. Svojina

1. Značajan deo Prednacrta odnosi se na kodifikaciju materije iz stvarnog prava koju koegzistentno i celovito reguliše, pogotovo što je ta oblast u važećem pravnom sistemu nedovoljno, parcijalno i neusklađeno regulisana. Prednacrt opravdano reguliše sve tradicionalne ustanove stvarnog prava, uz brojne modifikacije prilagođene našoj pravnoj tradiciji i ambijentu našeg savremenog pravnog života. Pri tome, sugerisano je da Građanski zakonik, kao stabilan i dugotrajniji pravni akt, reguliše osnovne stvarno pravne institute i za svakodnevni život značajna zakonska rešenja trajnijeg ka-

raktera. Pri čemu bi se pojedina pravna pitanja u praksi rešavala primenom osnovnih načela Građanskog zakonika, a posebno načela *pravde i pravičnosti* kao konkretizacije pravde u svakom pojedinačnom građansko pravnom odnosu.

2. Podržana je orijentacija Prednacrtu da svojinu reguliše kao neotuđivo i posebno zaštićeno ljudsko pravo, prema kome svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano vršenje i mirno uživanje svojih dobara na kojima ima pravo svojine.

3. Ocenjeno je da su posebno značajne odredbe o zaštiti prava svojine kao i modalitetima prava svojine (susvojina, zajednička svojina i etažna svojina), kao i odredbe o državini i njenoj zaštiti kao faktičke vlasti na stvari.

4. Podržano je opredeljenje Komisije za izradu Građanskog zakonika da u naš pravni sistem ugradi pravo građenja koje ima dvostruku pravnu prirodu. Sa jedne strane to je stvarnopravno opterećenje tuđeg zemljišta na kome se osniva, a sa druge strane posebno stvarno pravo koje njegovom imaoocu daje ovlašćenje da na opterećenom zemljištu ima građevinu u svojini, koja predstavlja njegov bitan sastavni deo. Istovremeno prihvatljive su sugestije za poboljšanje i unapređenje ovog pravnog instituta koji ima nesumnjivo i privredni značaj i čija je sadržina u osnovi u Prednacrtu adekvatno određena. Posebno je pozitivno ocenjeno opredeljenje da se titularu prava građenja ne prizna položaj plodouživaoca na građevinskoj parceli, već samo pravo njene upotrebe, koje bi trebalo definisati kao upotrebu parcele isključivo u cilju i u meri potrebnoj za korišćenje građevine.

5. Zaključeno je da proklamovano načelo prava privatne svojine na građevinskom zemljištu može da bude ostvareno samo ako se ono izjednači sa pravom svojine na drugim nepokretnostima. Pri tome neophodno je da se pravni režim građevinskog zemljišta uređuje u okviru građanskog, odnosno stvarnog prava, a znatno smanji upravno-pravna i administrativna regulativa.

6. Da bi se dosledno ostvarilo načelo o pouzdanosti i poverenja upisa u javni registar nepokretnosti neophodno je pružiti potpunu i efikasnu zaštitu upisanih titulara svojine i drugih stvarnih prava. Time bi se otklonile mnogobrojne dileme koje se javljaju u svakodnevnoj upravnoj i sudskoj praksi. Pri tome Građanski zakonik trebalo bi da pruži zaštitu upisanog stvarnog prava njegovog savesnog nosioca i istovremeno obešteti pravo ranije upisanog titulara stvarnog prava kome su to pravo upravni organi nezakonito oduzeli.

7. Ukazano je da bi bilo neophodno posebno sagledati posledice koje proizlaze iz kodifikacione materije koja se odnosi na *založno pravo*, a posebno na institut hipoteke, koji treba uskladiti sa savremenim potrebama pravnog prometa i socijalno odgovorne i pravične zaštite i obezbeđenja opravdanih interesa obligacionih subjekata.

C. Ugovor i odgovornost za štetu

1. Podržana je orijentacija Prednacrtu da reguliše pojedine imenovane ugovore koji do sada nisu zakonski regulisani u pravnom sistemu R. Srbije, kao i da se još jednom proceni celishodnost pojedinih odredaba o novim ugovorima privrednog prava, kao što su: ugovor o finansijskom lizingu i faktoringu, ugovor o saradnji (kooperaciji) u poljoprivredi, ugovor o franšizingu i distribuciji.

2. Predloženo je da se u odredbi o predugovoru dosledno ostvare tri osnovna opredeljenja: 1. jedinstveni pojam predugovora, koji bi obuhvatio one (ne sve) bitne elemente glavnog ugovora koji bi takav ugovor činili bar odredivim; 2. blaža odgovornost neverne strane, tako da ona može da se oslobodi odgovornosti ako dokaže da je iz opravdanog razloga odbila da zaključi glavni ugovor i 3. sankcija za nevernu stranu koja bi se ispoljavala samo u vidu obaveze da drugoj strani nadoknadi prouzrokovanu štetu. Prihvaćena je konstatacija da bi predloženo zakonsko uređenje predugovora bilo racionalno i funkcionalno, a uz to bi u većoj meri odgovaralo potrebama savremenog prometa.

3. Podržavaju se kodifikacione odredbe kojima se regulišu posledice nemogućnosti i otežanih mogućnosti ispunjenja obligacije. Za razliku od nemogućnosti ispunjenja i njenih brojnih vrsta, otežana mogućnost ispunjenja podrazumeva mogućnost ostvarenja, ali uz povredu načela ekvivalentnosti uzajamnih prestacija, što se odražava na opstanak održanog obligacionog odnosa ili na njegovu izmenu odnosno reviziju. U tom kontekstu u Prednacrtu poseban značaj imaju inovirane odredbe o raskidu ili izmeni ugovora zbog promenjenih okolnosti koja, sa sticanjem zakonom predviđenih uslova, predstavlja aktuelnu i značajnu ustanovu prihvaćenu od mnogih savremenih pravnih sistema.

4. Kao dobra strana Prednacrtu ocenjena je orijentacija redaktora da se u odgovarajućoj meri respektuju rešenja iz Bečke konvencije o kupoprodaji koja se sve više primenjuju u savremenom pravnom prometu.

5. Predloženo je da u fazi izrade Nacrta Građanskog zakonika eventualno razmotri celishodnost kodifikacije određenih načelnih zakonskih odredbi o upravnim ugovorima, a posebno o ugovoru o radu, naročito sa aspekta obezbeđenja ravnopravnosti i poštovanja dostojanstva ugovornih strana, neophodne solidarnosti i humanizacije u ostvarivanju radno-pravnih obaveza.

6. Posebnu podršku učesnici Kopaoničke škole dali su predloženim odredbama u Prednacrta Građanskog zakonika o odgovornosti za štetu. U skladu sa univerzalnim načelom o zabrani prouzrokovanja štete, Prednacrt, pored odgovornosti po osnovu krivice, posebno reguliše odgovornost za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu za koju odgovaraju njihovi sopstvenici (i pod određenim uslovima i samo držaoci) bez obzira na njihovu krivicu.

Prednacrtom je opravdano regulisana odgovornost u različitim i karakterističnim slučajevima za štetu prouzrokovanu bez obzira na krivicu, što može da ima ne samo represivne već i značajne preventivne pozitivne efekte. Posebno su podržane odredbe o definiciji krivice i pojmu opasne stvari i opasne delatnosti, što će doprineti i olakšati njihovu primenu, posebno u sudskoj praksi.

7. Ocenjeno je kao veoma značajno proširenje regulative u materiji naknade neimovinske (moralne) štete. Sasvim opravdano se u Prednacrta ta odgovornost proširuje na svaku povredu *prava ličnosti* pored postojećih rešenja samo i kumulacije sa duševnim bolom ili strahom. Puna podrška je pružena i zakonskoj odredbi u Prednacrta kojom se moralna odgovornost proširuje i na štetu koju mogu pretrpeti ne samo fizička, već i pravna lica, shodno njihovoj specifičnoj prirodi.

2. Porezi

Prof. dr GORDANA ILIĆ-POPOV,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Prof. dr ZORAN ISAILOVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta u Prištini

1. Pored brojnih nezadovoljstava, plaćanje poreza je opšte prihvaćeni društveni imperativ koji se ne osporava u savremenim zemljama sveta. Imajući u vidu osetljivost materije primena pozitivnih pravnih propisa, mora omogućiti poreskim obaveznicima da rade, zarade i plate porez.

S druge strane, ta primena pomenutih propisa treba da omogući državi izdašno prikupljanje prihoda radi zadovoljenja čitavog niza javnih potreba (podsticanje privrednog rasta, reduciranje budžetskog deficit i zaduživanja, isplate plata, penzija, itd.). Dakle, pojavljuju se legitimni zahtevi koje je u praksi teško istovremeno ostvariti bez određenih kompromisa. Da bi se to postiglo, poreska vlast se mora oslobađati formalno – represivnog odnosa prema poreskim dužnicima pružajući im pomoć u ispunjavanju njihovih pravnih obaveza vezanih za plaćanje poreza. U tom smislu, pravedni, jasni i jednostavni propisi i profesionalna poreska administracija su najvažnije pretpostavke za dobrovoljno plaćanje poreza od strane poreskih dužnika i optimalno prikupljanje javnih prihoda od strane države.

2. U procesu efikasne realizacije reforme Poreske uprave neophodno je povećati broj poreskih radnika. Prema nekim istraživanjima Srbija ima najmanji broj poreznika po glavi stanovnika od svih zemalja u regionu. S tim u vezi, poreskih inspektora ima svega 500, iako međunarodna iskustva zahtevaju najmanje 1000 kvalifikovanih inspektora za državu poput Srbije. Međutim, ozbiljnu prepreku za osnaživanje Poreske uprave predstavljaju nekonkurentne zarade u odnosu na privatni sektor, zbog čega je teško zadržati najkvalitetnije kadrove.

3. Jedna od glavnih slabosti pozitivnog poreskog sistema Srbije jeste oporezivanje dohotka građana. Nažalost, najavljene suštinske reforme ove vrste poreza u praksi su ostale neostvarene. Umesto u praksi sprovesti ozbiljne naučne i stručne analize, nakon kojih bi se doneo novi Zakon o porezu na dohodak građana, akcenat se neopravdano stavlja na značajno rasterećenje zarada kao najvažnijih izvora opterećenja dohotka, za koje realno govoreći još nisu stvoreni neophodni uslovi.

4. U narednom periodu neophodno je poboljšati efekat i efikasnost naplate poreza na imovinu proširenjem poreske osnovice, poreskim opterećenjem i brojnih neevidentiranih nepokretnosti od strane poreske vlasti.

5. Tradicionalni poresko pravni akti i po formi i sadržini, mogu biti značajno unapređeni. Pored toga, namera naše države da postane članica EU, zahtevaće potrebu postizanja standard evropske javne uprave kroz učešće građana u poresko upravnim stvarima. To se može postići primenom upravnog ugovora i sličnih poreskih akata.

6. U pravnom sistemu lokalnih javnih prihoda Srbije ostalo je mnogo manjkavosti vezanih za uticaj tog sistema na privredni i društveni život.

U kontekstu izloženog, primera radi, na nivou Republike Srbije ne postoji uporedivost visine poreza na imovinu po jedinicama lokalne samouprave, čime je otvoren prostor za zloupotrebe i nelogične odluke u pogledu visine poreske obaveze. Zbog brojnih slabosti, neophodno je donošenje novog zakona o finansiranju lokalne samouprave. Praktična realizacija izloženog poduhvata efikasno će se ostvariti nastavkom javne rasprave na već urađeni Nacrt Zakona o finansiranju lokalne samouprave, od čije se fektivne primene po našem mišljenju neopravdano odustalo. Usvajanje i primena pomenutog Zakona dovešće do korekcije sistemskih propusta kod uređenja javnih prihoda jedinica lokalne samouprave: izvornih, ustupljenih i transfernih, na koje se ukazivalo od strane naučnih i stručnih krugova.

7. Najzad, neophodno je precizno ažuriranje baze podataka o vrsti i broju poreskih i drugih fiskalnih i parafiskalnih oblika koji figuriraju u Republici Srbiji. Navedene informacije će omogućiti nadležnim poreskim organima da vode optimalnu poresku politiku.

3. Privredna društva

*Prof. dr MIRKO VASILJEVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu,
Dr DRAGIŠA SLIJEPČEVIĆ,
sudija Ustavnog suda Srbije,
MIROSLAV NIKOLIĆ,
predsednik Privrednog apelacionog suda*

1. Za brži ekonomski i uopšte društveni razvoj za svaku nacionalnu privredu od posebnog je značaja podsticanje stranih direktnih investicija, naročito zemlji koja zbog svoje kreditne zaduženosti nema dovoljno sopstvenih investicionih sredstava. Zato je važno obezbediti što više različitih i atraktivnih, konkurentno poželjnih, podsticajnih mera koje će privući što više ekonomski racionalnih stranih investicionih ulaganja, a nediskriminatorskih prema potencijalnim domaćim investitorima. Spekatar podsticajnih mera (finansijskih, fiskalnih, regulativnih i dr.) predstavlja veliki finansijski teret, konkurentno atraktivnih, koji inače trebalo bi da bude ekonomski prihvatljiv, racionalno odmeren i transparentan. U tom cilju obezbediti javni uvid u zaključene ugovore o podsticajnim merama, koji ne bi smeli da ubuduće budu pod velom poslovne tajne i zaštite "posebnih interesa". Na taj način se, pored drugih, preventivno obezbeđuje kontrola namenskog korišćenja odobrenih sredstava i destimuliše njihova eventualna zloupotreba, jer

privredni razvoj Srbije treba da se bazira prvenstveno na inostrana ulaganja u infrastrukturu, radnointenzivnu proizvodnju i izvozno atraktivne delatnosti u cilju bržeg privrednog rasta i savremenog tehničko-tehnološkog razvoja, radi maksimalnog smanjenja inostranih kreditnih aranžmana.

2. Kontinuirano unapređivanje stečajnog postupka i zaštita naših nacionalnih interesa u uslovima sve razvijenijih i intezivnih međunarodnih ekonomskih odnosa ukazuje na potrebu praćenja i saznanja svih izmena na evropskom nivou u regulisanju sekundarnog stečajnog postupka u pravu EU i njegove adekvatne primene u sve češćim slučajevima prekogranične insolventnosti.

3. Faktički fenomen koji se pojavljuje i u sferi korporativnog upravljanja u vidu tzv. "direktora u senci" zahteva svestrano sagledavanje i eventualno zakonsko regulisanje njegove uloge, a posebno regulisanje njegove adekvatne i primarne i sekundarne odgovornosti. To je neophodno radi očuvanja zakonske uloge legalnih organa svake kompanije i obezbeđenja u što većoj meri njihove nezavisnosti u procesu donošenja odluka od posebnog značaja za uspešan rad i razvoj svakog privrednog subjekta. U svakom slučaju trebalo bi predvideti odbrambeni mehanizam od uzurpacije ovlašćenja legalno izabраниh direktora i odbora direktora, radi zaštite ne samo interesa poverioca kompanije, već i opštih – državnih interesa od mogućih zloupotreba.

4. U predstojećoj najavljenj fazi modernizacije evropskog kompanijskog prava i korporativnog upravljanja vrlo je značajno posvetiti posebnu pažnju povećanju transparentnosti, pre svega menadžmenta kompanija i drugih tržišnih učesnika (institucionalnih investitora i dr.) što može pozitivno da utiče na povećanje investicija, već i u širu kreativnu aktivnost postojećih i budućih akcionara i drugih investicionih subjekata, posebno u ostvarivanju njihove kontrolne funkcije i povećanja poverenja u investiciona ulaganja i tržište kapitala, što je od posebnog značaja za brži privredni i društveni razvoj.

5. Analiza postojećeg pozitivnog prava u oblasti ugovora o prevozu ukazuje na potrebu prevazilaženja partikularnog regulisanja odgovornosti učesnika u slučaju kombinovanog prevoza, jedinstvenim regulisanjem te materije u budućem Građanskom zakoniku čime bi taj ugovor postao imenovan i jedinstven za sve vrste prevoza. Na taj način bi se, uz povećanu pravnu sigurnost učesnika u kombinovanom prevozu, eliminisale mogućnosti zloupotrebe izbora sada važećeg pravnog režima od strane ekonomske ili uopšte superiornije ugovorne strane.

6. Neophodno je, saglasno savremenim zakonskim rešenjima u evropskom uporednom pravu, potpunije, adekvatnije i pravičnije u Nacrtu Građanskog zakonika regulisati obavezu osiguranika da osiguravaču prijavi nastupanje osiguranog slučaja i posledice nepoštovanja te obaveze, kao proširenje te obaveze i u slučaju osiguranja života. Posebno treba regulisati naknadu troškova u vezi sa utvrđivanjem nastale štete, u skladu sa konkretnim predlozima dostavljenim Komisiji za izradu Građanskog zakonika, radi pravičnog usklađivanja interesa ugovornih strana.

7. Načelo krajnje dobre vere treba da ima dalju primenu u osiguranju. Pod uticajem zaštite potrošača, posebno direktiva EU, odnosi između ugovorača osiguranja i osiguravača se suštinski menjaju. Osiguravač neće više moći da ukine pravo osiguraniku na naknadu iz osiguranja samo zbog toga što mu nije saopštio tačne podatke na osnovu kojih osiguravač može doneti odluku da li će ugovor sa njim zaključiti ako se utvrdi da dobijeni podaci nisu bili tačni. Pravo osiguravača da raskine ugovor o osiguranju treba ograničiti na sledeći način: – ni jedan podatak se neće smatrati da je od materijalnog značaja, ukoliko za brižljivog osiguravača nije bio od takvog značaja; – ni jedno prijavljivanje materijalnog podatka od strane ugovorača osiguranja neće se smatrati nedozvoljenim, ako je ugovorač imao razloge da veruje u tačnost datih podataka i da to može dokazati.

8. Neophodno je, radi pravne sigurnosti i dosledne primene, potpunije i preciznije definisati u Nacrtu Građanskog zakonika pojmove koji se odnose na motorno vozilo i saobraćajne nezgode.

9. Mnogobrojni opravdani interesi ukazuju na neophodnost da se ulože posebni naponi da se obezbedi adekvatna i racionalna rešenja u vezi osiguranja za slučaj nezaposlenosti.

4. Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža

Prof. dr JELENA PEROVIĆ,

profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Dr THOMAS MEYER,

šef Programa za pravnu reformu – GIZ, za Južni Kavkaz

1. Rizici povrede ugovora mogu se u velikoj meri minimizirati pravičnim pristupom ugovoru. Taj pristup počinje već u fazi pregovora za zaključenje ugovora, ostvarenjem povoljne pregovaračke pozicije, opreznim vođenjem pregovora i unošenjem odgovarajućih klauzula u sporazume

o pregovorima (pismo o namerama, sporazum o namerama, pripremni sporazum, i sl.). Prilikom zaključenja ugovora, on se ostvaruje: preciznim, jasnim i nedvosmislenim formulisanjem ugovornih prava i obaveza; unošenjem zaštitnih klauzula u ugovor, njihovim veštim izborom, kombinovanjem i prilagođavanjem interesima ugovornih strana u svakom konkretnom slučaju; preciznim predviđanjem svih pravila relevantnih za raskid ugovora – počev od prava na raskid, preko načina realizacije raskida, pa do pravnih posledica raskida; unošenjem klauzule o mogućnosti raskida ili izmene ugovora zbog promenjenih okolnosti, kao i klauzule o oslobođenju od odgovornosti u slučaju više sile; pravilnim izborom merodavnog prava i jurisdikcije za slučaj spora.

2. Rešenja uporednog prava o pravnim posledicama promenjenih okolnosti su u velikoj meri uopštena, što ostavlja prostor za različita tumačenja i neizvesnost u pogledu brojnih pitanja koja se u tom pogledu mogu postaviti. Iz tih razloga, ugovorne strane ovo pitanje često regulišu saglasnošću svojih volja, unošenjem u ugovor klauzule o promenjenim okolnostima. Po određenju uslova koji moraju biti ostvareni da bi određen događaj bio prihvaćen kao promenjena okolnost, ovom klauzulom je potrebno odrediti pravne posledice promenjenih okolnosti. U tim okvirima, ugovorne strane mogu predvideti raskid i izmenu ugovora kao moguće pravne posledice ili se pak, opredeliti samo za raskid ugovora. Ako su pri tome predviđeni pregovori o izmeni ugovora, potrebno je precizirati uslove, rokove i formu njihovog iniciranja, kriterijume kojima se strane rukovode prilikom pregovaranja, kao i postupak za slučaj neuspeha u pregovorima. Ukoliko je izmena ugovora poverena arbitraži, arbitražnom klauzulom ili klauzulom o promenjenim okolnostima koja upućuje na arbitražnu klauzulu potrebno je izričito predvideti ovlašćenje arbitara da izmene ugovor. S druge strane, klauzule kojima se, u slučaju neuspeha u pregovorima, predviđa samo raskid ugovora bez daljih preciziranja, potrebno je izbegavati s obzirom da ne daju odgovor na čitav niz pitanja koja raskid ugovora u praksi može pokrenuti. Takvim pristupom ugovorne strane obezbeđuju viši stepen pravne sigurnosti u slučaju nastupanja promenjenih okolnosti i minimiziraju rizike spornih situacija koji iz ovih klauzula mogu proisteći.

3. Složena pravna priroda i struktura ugovora međunarodnoj distribuciji, kao i činjenica da ovaj ugovor nije zakonski regulisan u najvećem broju pravnih sistema, često uzrokuju probleme u toku njegovog izvršenja u praksi međunarodnog poslovnog prometa. Na osnovu diskusije na sesiji o klauzulama koje se najčešće unose u ugovor o distribuciji, zaključuje se

da većina njih može predstavljati osnov za različita tumačenja, primenu različitih pravnih režima, a samim tim i prouzrokovati različite pravne posledice. Sporne klauzule ugovora o međunarodnoj distribuciji kreću se od onih koji proističu iz samih pravnih osobina ovog ugovora, preko onih koje se odnose na obaveze ugovornih strana, pa do klauzula vezanih za raskid ugovora zbog neispunjenja obaveze i pravnih posledica raskida. U nastojanju njihovog sumiranja, može se konstatovati da se rizici spornih klauzula ugovora o međunarodnoj distribuciji u značajnom meri minimiziraju preciznim i nedvosmislenim formulisanjem ugovornih prava i obaveza u svetlu adekvatnog izbora merodavnog prava, kao i odgovarajućim izborom ugovornih klauzula i njihovim prilagođavanjem interesima ugovornih strana u svakom konkretnom slučaju. .

4. U Konvenciji UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe načelo autonomije volje dobilo je široke okvire određenjem da strane mogu isključiti njenu primenu ili odstupiti od bilo koje od njenih odredaba ili izmeniti njihovo dejstvo. Putem ovog pravila utvrđen je dispozitivni karakter Konvencije koja se, kad se ispune uslovi njene primene, primenjuje automatski, ukoliko ugovorne strane nisu isključile njenu primenu u celini ili delimično, odnosno izmenile dejstvo njenih odredaba.. Indirektna primena Konvencije do koje dolazi na osnovu pravila međunarodnog privatnog prava povod je različitih i kontroverznih stavova u sudskoj i arbitražnoj praksi, kao i u doktrini prava međunarodne prodaje. Različita tumačenja su prisutna i u pogledu pravila koja se odnose na isključenje primene Konvencije voljom ugovornih strana, posebno u kontekstu prećutnog isključenja, potpunog ili delimičnog. U svetlu problema analiziranih tokom sesije, ugovornim stranama se može sugerisati da sva pitanja od značaja za primenu Bečke konvencije preciziraju klauzulom o merodavnom pravu, u cilju izbegavanja spornih situacija i postizanja što višeg stepena pravne sigurnosti u ugovornim odnosima.

5. U međunarodnoj trgovinskoj arbitraži, pitanja određenja broja arbitara, načina njihovog imenovanja, nacionalnosti arbitara, kao i stručnih, profesionalnih i drugih kvalifikacija koje arbitri treba da poseduju, uzajamno su uslovljena i usko povezana, zbog čega ih je u svakom konkretnom slučaju potrebno pažljivo precizirati, kombinovati i uklopiti. Tim putem, ostvaruju se pretpostavke za konstituisanje arbitražnog veća kreiranog "po meri strana u sporu" na brz, efikasan i pravno siguran način. Stranama koje ugovaraju *ad hoc* arbitražu sugerise se da arbitražnom klauzulom odrede ovlašćenika za imenovanje ili da predvide način na koji će on biti

određen, kako bi sprečile opstrukciju postupka putem odbijanja jedne strane da imenuje arbitra ili odlaganje postupka u slučaju kad imenovani arbitri na izaberu predsednika veća. Jednostavan način za rešenje ovog pitanja biti može biti ugovaranje primene UNCITRAL Arbitražnih pravila ili samo onih odredaba ovog dokumenta koje se odnose na pitanje ovlašćenika za imenovanje.

5. Radni odnosi

PREDRAG TRIFUNOVIĆ,
sudija Vrhovnog kasacionog suda

1. Pravo na štrajk, kao instrument rešavanja radnih sporova kojim zaposleni i sindikat nastoje da poslodavce prisile da poštuju propisane i dogovorene uslove rada, predstavlja jednu od osnovnih socijalno ekonomskih individualnih prava zaposlenih, koje se ostvaruje kolektivnim akcijama zaposlenih, pa kao takvo ne može da bude kolektivno pravo sindikata. Zato bi bilo neophodno da se zakonom utvrdi postupak većinskog izjašnjavanja zaposlenih pri donošenju odluka o organizovanju štrajka, pri čemu se mora obezbediti zakonski propisan tzv. tehnološki minimum procesa rada, odnosno minimum procesa rada u vitalnim službama.

Ocenjeno je kao celishodno doneti novi zakon o štrajku, na osnovu analize komparativnog evropskog radnog prava, koje treba da sadrži efikasna rešenja u skladu sa smernicama MOR-a o utvrđivanju minimuma usluga i obaveze mirnog rešavanja kolektivnih radnih sporova posredstvom Republičke agencije za mirno rešavanje sporova, pre nego što se stupi u štrajk u delatnostima koje su od vitalnog značaja za državu. Na taj način bi se doslednije ispoštovala odredba člana 61. Ustava R. Srbije u kojoj je određeno da "pravo na štrajk može biti ograničeno samo zakonom shodno prirodi ili vrsti delatnosti".

Posebno odredbama Zakona o štrajku koje se odnose na mirenje pre stupanja u štrajk treba jasnije precizirati nadležnost Agencije za mirno rešavanje radnih sporova i to fakultativno mirenje za opšti režim štrajka i obligatorno mirenje za poseban režim štrajka.

2. Vladavina prava u pogledu postupka pre otkaza od strane poslodavca podrazumeva, između ostalog, i odgovarajući pravni postupak, odnosno postojanje pravila o nepristrasnom i pravičnom postupku koji omogućava rešenje nastalog spora, uz istovremena jemstva pravne sigurnosti i

individualne slobode. Time se doprinosi da utvrđivanje disciplinske krivice poprimi sve atribute jednog humanog postupka, u kome se shodno postulatima vladavine prava poštuje dostojanstvo ličnosti, štite fundamentalne slobode i prava čoveka.

3. Pravo na kolektivno pregovaranje u novim privrednim uslovima u svojoj suštini treba da vodi ka integraciji političke i industrijske demokratije, sa krajnjim ciljem postizanja demokratizacije i humanizacije ukupnih društvenih odnosa, a posebno onih u vezi sa radom, jer tamo gde je socijalni dijalog u krizi neminovno dolazi do dehumanizacije na radu i slabljenja socijalne moći sindikata. Pri tome, odredbe ugovora o radu koje su suprotne tekstu kolektivnog ugovora, kao rezultatu socijalnog dijaloga, treba smatrati ništavim i nezakonitim i treba ih automatski zameniti određenim odredbama iz ugovora. Radi toga, neophodno je postići znatno viši stepen primene socijalnog dijaloga, što bi doprinelo harmoniji opštih, zajedničkih i pojedinačnih interesa koji proizlaze iz procesa rada.

4. U savremenim uslovima odvijanja integralnih privrednih aktivnosti i migracionih kretanja povećava se značaj zakonskog regulisanja zapošljavanja stranaca, kojim bi se zaposlenima i poslodavcima omogućilo da što konkurentnije i efikasnije nastupaju na međunarodnom tržištu rada, uz adekvatnu i efikasnu pravnu zaštitu.

Neophodno je uspostaviti čvršću saradnju nadležnih državnih institucija u vezi sa migracijom radne snage i tu oblast učiniti transparentnijom. Na taj način stvorio bi se povoljan ambijent za pozitivan rast stranih investicija, što bi se direktno odrazilo i na povećanje zaposlenosti u R. Srbiji.

5. U pogledu elektronske komunikacije između radnopravnih subjekata i neophodne zaštite zaposlenih potrebno je da država intervenišući u radne odnose zaštititi zaposlene kao faktički slabije ugovorne strane, utvrđivanjem zabrana i prava koja treba da omoguće zaštitu njihove privatnosti i slobodnovremeno. Poslodavcima treba omogućiti da samo izuzetno zadiru u privatnu sferu zaposlenih i to u situacijama kada se njihovi interesi izjednačavaju ili graniče sa javnim.

6. Podržava se nastojanje naših zakonodavnih organa da prava iz Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju budu usmerena u pravcu da socijalno i društveno ugroženim slojevima stanovništva omogući humaniji materijalno bezbedniji život. Zato je neophodno sa podizanjem nivoa sveobuhvatno ekonomskog napretka Srbije povećati novčani nivo uživanja penzijsko-invalidskih prava, uz istovremeno uvođenje novih socijalnih prava i

vraćanje nekih od prava koja su postojala u ranijim propisima iz penzijskog i invalidskog osiguranja koja su obezbeđivala viši nivo socijalne sigurnosti građana.

7. Da bi se ubrzao proces zapošljavanja i bitno smanjio broj nezaposlenih neophodno je u praksi gde je to moguće i tehničko-tehnološki izvodljivo u većoj meri iskoristiti zakonske mogućnosti o nepunom radnom vremenu (iz čl. 39-41 Zakona o radu) koje su motivisane principom solidarnosti i humanizacije rada i koje bi trebalo primenjivati uz maksimalno poštovanje autonomije volje ugovornih subjekata.

U istom cilju bilo bi poželjno društvenu odgovornost kompanija shvatiti i kao obavezu na prijemu volontera kao sastavni deo dualnog obrazovanja svih mladih koji žele da se usavršavaju za buduće radne angažmane.

8. Sugerisano je da se u Nacrtu Građanskog zakonika unese odredba koja bi predvidela subsidijarnu primenu opštih pravila ugovornog i oštetnog prava na obligacione odnose iz radnopravnih odnosa, a posebno na ugovor o radu.

6. Banke i bankarski poslovi

*Prof. dr STOJAN DABIĆ,
Međunarodni centar za razvoj finansijskog tržišta,
Beograd*

1. Rešenje za stambene kredite indeksirane u švajcarskim francima, države u našem okruženju rešavale su na različite načine. U Mađarskoj i Rumuniji su doneti zakoni o konverziji švajcarskih franaka u nacionalnu valutu. U Hrvatskoj i Crnoj Gori konverzija je izvršena u evrima. Hrvatske banke su podnele tužbu međunarodnoj arbitraži protiv Hrvatske države za naknadu štete koju će pretrpeti na osnovu primene zakona o načinu regulisanja odnosa između korisnika kredita i banaka.

U Srbiji poseban pečat stručnoj raspravi na navedenu temu dali su zaključci i referat sudije dr Dragiše B. Slijepčevića pod nazivom "Primena valutne klauzule i promenljive kamatne stope u ugovoru o kreditu" sa Dvadeset četvrtog Savetovanja sudija privrednih sudova Republike Srbije od septembra 2016. godine i obrazloženje Presude Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž 1781/2016 od 1.9.2016. godine.

Zbog mogućnosti da oko 19.000 korisnika kredita podnesu tužbene zahteve protiv banaka za raskid ugovora o kreditu na osnovu promenjenih

okolnosti, redakcioni odbor Kopaoničke škole prirodnog prava se opredelio da na Okruglom stolu pruži mogućnost predstavnicima banaka, predstavnicima korisnika kredita, sudijama, advokatima i naučnim radnicima iz ove oblasti da ravnopravno iznesu svoje stavove sa ciljem da se trasiraju realni pravci za rešenje ovog problema.

2. Tokom viščasovne rasprave formirala su se dva osnovna stanovišta.

U prvom redu nastupali su korisnici kredita i njihovi zastupnici. Oni su tvrdili da su ih banke obmanule, da im nisu ukazivale na opasnosti valutnog rizika i da su odobravajući kredite u stranoj valuti zaradile na kursnim razlikama. Korisnici kredita nisu sporili da su u momentu zaključenja ugovora o kreditu imali mogućnost da biraju u kojoj valuti da koriste kredit. Međutim oni tvrde da su banke namerno predložile nepovoljne uslove za korišćenje dinarskih kredita (viša kamatna stopa i kraći rokovi otplate) samo da bi privolele korisnike kredita da kredite koriste u stranoj valuti i da na taj način na njih prenesu negativne kursne razlike u slučaju promene kursa valute korišćenog kredita pa zato traže da sudovi presuđuju raskid ugovora o kreditima indeksiranim u švajcarskim francima zbog promjenjenih okolnosti izraženih kroz enormno visoku promenu kursa švajcarskog franka.

Predstavnici banaka su se suprotstavili ovim navodima korisnika kredita navodeći zakonsku obavezu da svoje plasmane odobravaju u valuti izvora iz kojih se odobravaju krediti krajnjim korisnicima.

Banka je inače dužna da identifikuje, meri i procenjuje rizike kojima je izložena u svom poslovanju i da obezbedi upravljanje tim rizicima, što se posebno odnosi na kreditni i devizni rizik.

Što se kreditnog rizika tiče banke su se opredelile da analizu buduće kreditne sposobnosti korisnika kredita da kredite uredno vraćaju i u uslovi- ma značajnije promene kursa valute korišćenog kredita zamene uzimanjem instrumenata za obezbeđenje povraćaja kredita u vidu hipoteke i menica.

Korisnici kredita su se opredeljivali za korišćenje kredita indeksiranim u švajcarskim francima smatrajući da će, zbog niske kamatne stope, uštede u plaćanju kamate biti veće od eventualne promene kursa pa se zbog toga nisu ozbiljnije upuštali u analizu svoje buduće kreditne sposobnosti.

3. Prema Zakonu o obligacionim odnosima ugovor o kreditu banka može otkazati i pre isteka ugovorenog roka, ako je kredit korišćen suprotno njegovoj nameni, zatim u slučaju insolventnosti korisnika kredita, u slučaju

prestanka pravnog lica, odnosno smrti korisnika kredita, ako bi u tim slučajevima davalac kredita došao u bitno nepovoljniji položaj.

Koristeći odredbe Zakona o obligacionim odnosima banke su već raskinule značajan broj ugovora o tim kreditima i sada se nalaze u fazi naplate koristeći hipoteke i menice koje su pribavile od korisnika kredita prilikom odobravanja kredita.

4. Bez obzira na razlike u definisanju odgovornosti za nastalu situaciju učesnici su se složili da preko 19.000 građana Srbije ima stambene kredite indeksirane u švajcarskim francima, da enormna promena kursa švajcarskih franaka od 51 dinar 2006. godine do 93 dinara 2015. godine predstavlja **promenjenu okolnost** na koju nisu uticale ni banke a ni korisnici kredita.

5. U raspravi je bilo više predloga da se ugovori ponište i predloga da se ugovori raskinu zbog promenjenih okolnosti, a na kraju pojavio se treći predlog, koji je dobio najviše pristalica, a to je medijacija.

6. Prevladalo je mišljenje da poništenje ugovora nije rešenje i da na njega ne treba računati. Raskid ugovora zbog izmenjenih okolnosti, posredstvom suda je necelishodan jer su značajan broj ugovora banke već raskinule ili se nalaze u fazi raskidanja. Pored toga ocenjeno je da su sporovi za raskid ugovora zbog izmenjenih okolnosti najskuplji oblik rešenja, jer bi sporovi bili dugi, skupi i neizvesni.

7. Svi su se složili da je medijacija, to jest dogovori između kreditora i korisnika kredita, najprihvatljivije rešenje i za jedne i za druge. Medijacija je najjeftinija, najbrža, najpravičnija jer će se učesnici dogovarati o rešenju ovog problema.

8. Ukoliko se medijacijom ne postigne zadovoljavajuće rešenje korisnicima kredita i bankama ostaje mogućnost da se sudskim putem utvrdi visina duga koji će biti predmet redefinisanja uslova vraćanja.

IV – PRAVO NA INTELEKTUALNU TVOREVINU

DIMITRIJE MILIĆ,
advokat u Beogradu

1. Pravo intelektualne svojine podstiče tehničko-tehnološki privredni razvoj. Pravna zaštita intelektualne tvorevine doprinosi privrednoj i ekonomskoj sigurnosti i zakonitom iskorišćavanju proizvoda ljudskog uma i

svih oblika stvaralaštva. Ulaganje u znanje podstiče stvaranje tehničkih pronalazaka, celokupnog razvoja, informaciono-komunikacionih tehnologija, inovativnih delatnosti i softverske industrije. Sve to postaje potreba i društveni imperativ u savremenim uslovima.

2. Za podsticanje tih ciljeva potrebni su školovani kadrovi i savremeni sistem obrazovanja. U sistemu obrazovanja nastavnim programima, počev od osnovnih škola, potrebno je podsticati sticanje znanja i kreativnostu studenata i učenika. Stvaranjem i osposobljavanjem inovativno i tehnološki sposobnih kadrova, razvoja softvera, informaciono-komunikacione tehnologije i razvoja koji se zasniva na znanju i inovacijama bitno će uticati na privredni i ekonomski napredak. Za sve to je potrebna pomoć i podsticaj države.

3. Zaštita intelektualne svojine podrazumeva i formiranje javne svesti o njenom značaju i medijska prisutnost za podsticaj obrazovanja i razvoja zasnovanog na znanju.

4. Podržava se dostignuti nivo zaštite intelektualne svojine. Protivi se nekim pokušajima autentičnog tumačenja autorskog prava i pojedinim stavovima sudskih odluka. Ponovo se ukazuje na potrebu da se postojeći sistem sudske zaštite unapređuje i sprovede specijalizacija sudija i njihova edukacija.

5. Ima pojava pogrešnih shvatanja i tumačenja osnovnih načela prava intelektualne svojine i važećih zakonskih odredbi. Ne može postojati dilema da je autor fizičko lice koje je stvorilo originalnu tvorevinu, delo, intelektualnu tvorevinu. Njegovim stvaranjem stiče isključivo pravo da mu se prizna autorstvo na delu i da mu kao autoru pripadaju autorska, moralna i imovinska prava - pravo na ekonomsko iskorišćavanje svog dela. Ako je autor stvorio delo tokom trajanja radnog odnosa izvršavajući svoje radne obaveze, poslodavac je ovlašćen da to delo objavi i nosilac je isključivih imovinskih prava, a ne autor, pa ima prava na iskorišćavanje dela u okviru svoje profesionalne delatnosti u roku od 5 godina od završetka dela, ako opštim aktom ili ugovorom o radu nije drugačije određeno. Na takvom delu autor zadržava sva autorska prava, sem imovinska prava njegovog iskorišćavanja u roku od 5 godina.

6. Pravo intelektualne svojine je deo Građanskog prava. Smatramo da u Građanskom zakoniku u delu koji se odnosi na Obligatione odnose treba posebno predvideti i regulisati *autorski ugovor* – predmet, njegovu pravnu prirodu i sadržinu.

V – PRAVO NA PRAVDU

1. Sud u koneksitetu pravde

*Prof. dr GORDANA STANKOVIC,
profesor Univerziteta u Nišu*

1. Učesnici Kopaoničkog pravničkog foruma koji su se proteklih godina u okviru prve katedre Prava na pravdu, u čijem je fokusu sud u koneksitetu pravde, konstantno zalagali za donošenje Srpskog građanskog zakonika u cilju sveobuhvatnog normativnog regulisanja korpusa građanskih subjektivnih prava radi stabilnosti pravnih instituta građanskog materijalnog prava i uspostavljanja pravne sigurnosti, plediraju za intenziviranje rada na njegovom donošenju po okončanju stručne javne rasprave.

2. Donošenje Srpskog građanskog zakonika trebalo bi da likvidira postojeću fragmentarnost pozitivnog prava, sistematizuje postojeće materijalnopravne institute iz više srodnih pravnih grana, da otkloni pravne praznine, stvori uslove za kvalitetniju zaštitu prava, doprinese jačanju pravne sigurnosti i omogući dalju evoluciju prava.

3. Budući Srpski građanski zakonik, kao materijalnopravni zakon, u skladu sa principima pravne sistematike i zakonodavne tehnike, ne treba da sadrži norme kojima se regulišu posebni građanski sudski postupci ili norme koje imaju procesnopravnu prirodu. Mehaničko unošenje celovite porodičnopravne materije i delom procesne nasledne materije u budući Srpski građanski zakonik nije neophodno s obzirom na predmet i metod budućeg građanskog kodeksa.

4. Po okončanoj javnoj raspravi bilo bi poželjno da se izvrši ujednačavanje stručne terminologije u svim delovima budućeg kodeksa i sa važećim relevantnim zakonskim tekstovima, posebno onim koji su doneti posle predaje radnog materijala građanskog kodeksa stručnoj javnosti, da bi se izbegli pojedini terminološki nedostaci koji mogu da budu povod za različito tumačenje u praksi.

5. S obzirom da je od trenutka kad je predat radni materijal građanskog zakonika i tokom javne diskusije o Prednacrtu tekao zakonodavni proces i da su doneti zakoni koji nisu bili u fokusu stručne komisije koja je pripremala tekst Srpskog građanskog zakonika, potrebno je da se izvrši detaljno usklađivanje sa novim institutima i preispitaju nova ali i predložena zakonska rešenja.

6. Celovito regulisanje građanskog materijalnog prava u budućem Srpskom građanskom zakoniku stвориće uslove za nastavak započete reforme civilne procedure i buduću kodifikaciju građanskog procesnog prava.

7. Proces dejudicijalizacije, projektovan Nacionalnom strategijom reforme pravosuđa, čiji su normativni osnovi postavljeni Zakonom o javnom beležništvu, Zakonom o vanparničnom postupku i Zakonom o izvršenju i obezbeđenju, počeo je da se intenzivnije odvija. Tome su doprinele ne samo izmene i dopune pojedinih zakona iz decembra 2015. već i aktivnost Visokog saveta sudstva koji je svojim uputstvima iz prve polovine ove godine stvorio uslove za intenziviranje procesa dejudicijalizacije generalnom ocenom celishodnosti u pogledu poveravanja ostavinskih pravnih stvari javnim beležnicima.

8. Kratak period u praktičnoj primeni novog Zakona o izvršenju i obezbeđenju (2015), koja je otpočela 1. jula ove godine, kojim je izmenjen institucionalni okvir izvršenja, unapređen sistem pravnih lekova i pravnotehnički poboljšana pojedina zakonska rešenja, još uvek ne omogućavaju da se procene rezultati i efekti izvršene reforme, posebno u pogledu efikasnosti izvršenja i ujednačavanja partikularizovane prakse kao posledice organizacije sudskog sistema, podele nadležnosti i samog sistema pravnih lekova.

9. Neopravdanim kašnjenjem i odugovlačenjem u pogledu normativnog regulisanja sistema besplatne pravne pomoći onemogućeno je da socijalno i ekonomski ugrožene kategorije stanovništva dobiju adekvatnu stručnu pravnu pomoć u cilju delotvornog ostvarivanja pravne zaštite i pristupa sudu i drugim javnopravnim organima pod jednakim uslovima.

2. Međunarodni odnosi i pravde

*Prof. dr RODOLJUB ETINSKI,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
u Novom Sadu*

1. Danas je sasvim jasno da je relativizovanje zabrane upotrebe sile, koje je počelo sa agresijom protiv SR Jugoslavije 1999. godine, uzrokovalo dalekosežne tragične posledice. Iskustvo pokazuje da strane oružane intervencije nisu sprečile ili smanjile masovna stradanja, već sui h povećale i produžile njihovo trajanje.

2. Ističemo značaj jus cogensa, imperativnog međunarodnog prava, i posebno, značaj poštovanja načela zabrane upotrebe sile i mirnog rešavanja sporova za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti.

3. Prvi cilj osnivanja Ujedinjenih nacija bio je da se buduće generacije spasu užasa rata. Trebalo bi značajno unaprediti mirovne operacije Ujedinjenih nacija kako bi bolje služile tom prvom razlogu postojanja svetske Organizacije.

4. Podsećamo na značaj poštovanja načela pacta sunt servanda i načela poštenja i savesnosti u međunarodnim odnosima jer su to najvažniji uslovi za to da međunarodni poredak bude zasnovan na pravu. Kada je u pitanju naš region, najveću važnost treba da ima puno poštovanje i savesno poštovanje Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN i Dejstonskog mirovnog sporazuma.

5. Imperativ savremene međunarodne zajednice jeste međunarodna saradnja u zaštiti i unapređivanju ljudskih prava. Mizerno stanje ljudskih prava u pojedinim državama jedan je od uzroka velikih migracija.

6. Podvlačimo značaj prakse Evropskog suda za ljudska prava za utvrđivanje standard kojih države treba da se drže u pružanju pomoći izbeglicama.

7. Verujemo da bi veće manifestovanje solidarnosti na svim nivoima značajno doprinelo očuvanju mira i bezbednosti u svetu.

8. U vremenu ponovnog rasta netrpeljivosti u nacionalnim i međunarodnim okvirima naglašavamo da je trpeljivost jedna od temeljnih vrednosti Ujedinjenih nacija.

3. Pravo Evropske unije

*Prof. dr RADOVAN VUKADINOVIC,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
u Kragujevcu*

1. Na sekciji je konstatovano da su u toku perioda sveukupne tranzicije i prelaska na tržišnu privredu, sve centralnoevropske države u cilju privlačenja stranih investicija usvojile brojne i vrlo liberalne unutrašnje propise i zaključile brojne Sporazume o zaštiti stranih investicija (tzv. BiT-ove).

2. Sve do otvaranja pregovora o članstvu ovih država u EU, kao i u toku sprovođenja tzv. "Evropskih sporazuma, BiT-ovi su smatrani

međunarodnim sporazumima i tumačeni prema pravilima međunarodnog prava. U slučaju spora, u njima je bila predviđena posebna IKSID arbitraža.

3. Već u toku sprovođenja Evropskih sporazuma u procesu prihvatanja komunitarnih tekovina (*acquis communautaire*), Evropska komisija je upozorila i pridružene države (prijemnice kapitala) i države članice izoznice kapitala, da pojedine odredbe BiT ova, nisu u skladu sa pravoma EU, posebno odredbe o slobodi kretanja kapitala i ravnopravnosti svih učesnika na tržištu.

4. Nakon prijema ovih država u EU, 2004, 2007. i 2013. godine, BiT ovi su postali sastavni deo prava EU i označeni su kao intrakomunitarni BiT-ovi. Od tog momenta postavljeno je i pitanje nadležnog tribunala ili suda, kao i njihovog hijerarhijskog mesta, posebno u slučajevima kolizije sa ostalim izvorima prava EU.

5. Da postoji kolizija, konstatovano je u nizu slučajeva u poslednjih nekoliko godina, u kojima se Evropska komisija oglašavala ili kao prijatelj suda (*amicus curiae*) pred IKSID arbitražama, ili u posebnim odlukama. I u jednom i u drugom nastupanju Komisija je zastupala stav da u slučaju sukoba odredbi u BiT-ovima i u ostalim izvorima prava EU, prednost treba dati pravu, i da u skladu sa već sutaljenom sudskom praksom Suda pravde sporne odredbe treba tumačiti prema pravu EU, tj. prednost dati pravu EU. Komisija je, takođe, smatrala i da nadležnost da o tome odlučuje pripada isključivo Sudu pravde EU.

6. Budući da je navedene odredbe BiT ova smatrale nesaglasnim pravu EU, Komisija je od pridruženih država i od država članica tražila ili da otkazu takve BiT ove, ili da ih izmene. U suprotnom, smatraće ih kao odredbe o nedozvoljenoj državnoj pomoći. Kao nedozvoljenu državnu pomoć Komisija je smatrala izvršenje IKSID arbitražnih odluka kojima su držve članice bile obavezane da plate naknadu štete stranim investicijama zbog ukidanja unutrašnjih propisa o davanju raznih podsticaja i privilegija stranim investicijama.

7. Imajući u vidu da je Republika Srbija zaključila niz BITova i sa državama članicama, da duže vreme sprovodi SSP i da vodi pregovore o prijemu u EU, kao i činjenicu da je i izvan ovih sporazuma jednostranim odlukama odobrila niz podsticaja i državnih subvencija stranim investitorima iz EU i van EU, potrebno je što pre postaviti pitanje njihove usklađenosti sa pravom EU. Da bi se izbegle i smanjile štetne posledice koje mogu zbog nastati u slučaju da Evropska komisija proglasi takve pomoći (i takve unutraš-

nje propise ili BITove) da su u koliziji sa pravom EU i sa odredbenjma SSP, potrebno je sugerirati izmene ili otakzivanje pojedinih BiT ova, pa čak i azmotriti i otkazivanje Vašingtonske konvencije.

8. U suprotnom, Srbija će se naći između čekića i nakovnja: ili će biti odgovorna zbog povrede obaveza preuzetih međunarodnim sporazumom (pravom) ili će dovesti u pitanje proces pregovora o prijemu u EU, a kasnije nakon prijema biti odgovorna da naknadi štetu nastalu odobravanjem nedozvoljene državen pomoći.

VI – PRAVO NA PRAVNU DRŽAVU

Ustavno pravna pitanja

*Prof. dr VLADAN PETROV,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
u Beogradu*

1. Ustavna načela su norme fundamentalnog karaktera, bilo da se nalaze u formalnom ustavu bilo u nepisanom ustavnom pravu iz kojih se izvlače ostale, posebne ustavne norme i njihovim tumačenjem obezbeđuje jedinstvo ustavnog poretka. S ustavnim vrednostima čine ustavni identitet države. Jedan od ustavotvornih imperativa je definisanje ustavnog identiteta.

2. Smanjenje penzija u Republici Srbiji bila je prilika, koju Ustavni sud nije iskoristio, da se ustanovi doktrina ograničenja prava iz socijalne zaštite u periodima ekonomske krize i da se tako razvija objektivno ustavno pravo. Umesto da se ustanove određeni principi i ograničenja kojih bi trebalo da se pridržava pri uvođenju restriktivnih mera u sferi socijalne zaštite, zakonodavnoj vlasti je praktično ostavljena potpuna sloboda da, u periodu ekonomske krize, arbitrarno redukuje pravo na penziju. Ustavni sud je pravo na penziju razdvojio od prava na penzijsko osiguranje i devalvirao ga na rang zakonskog prava.

3. Treba razmotriti mogućnost uvođenja nacionalne bezbednosti kao osnova ograničenja slobode veroispovesti kako na međunarodnom tako i na unutrašnjem pravnom nivou. Na taj način bi se sprečila kolizija odredaba ustava i antiterorističkog zakonodavstva mnogih država sa najznačajnijim međunarodnim konvencijama.

4. Imperativ uspostavljanja ravnoteže između načela pravne sigurnosti, s jedne, i načela pravičnosti, s druge strane, podrazumeva korekcije vremenskog dejstva odluka ustavnih sudova o neustavnosti zakona. Retroaktivne korekcije vode konvergenciji različitih modela vremenskog dejstva odluke, dok prospektivne korekcije približavaju ustavne sudove ulozi pozitivnog zakonodavca.

5. Česte verbalne najave promene Ustava bez ozbiljnog rada na njima stvaraju stanje ustavotvorne neizvesnosti i vode nezainteresovanosti građana za ustavno pitanje. Oročavanje ustavnih reformi vodi njihovoj banalizaciji. Imperativ je poštovanje dostojanstva Ustava kao najvišeg pravnog akta, ali i realno sagledavanje njegove promenjene uloge u procesima konstitucionalizacije međunarodnog prava i internacionalizacije ustavnog prava.

6. Društveni imperativ moderne parlamentarne države je stabilno i efikasno funkcionisanje državnog i društvenog sistema. Da bi on bio ostvaren, ne smeju se rušiti stari temelji a da novi nisu podignuti. Moraju se zadržati stari tj. klasični instituti ako drugi odgovarajući nisu uspostavljeni i stavljeni u punu funkciju. U tom smislu, imunitet nepovredivosti poslanika kao klasični institut parlamentarne demokratije mora ostati sastavni deo ustavnih tekstova u onim društvima u kojima nove i stabilne institucije još uvek nisu izgrađene.

7. Društveni imperativ je uvođenje unutarstranačke demokratije. Bez minimuma demokratije u političkim strankama nema demokratije ni u celom društvu.

8. Valjano uređenim postupkom izbora predsednika sudova, uspešnim sprovođenjem postupaka razrešenja i stalnim nastojanjem da svi sudovi na teritoriji Republike Srbije imaju predsednike, otklanjaju se nedostaci u personalnom postupanju predsednika sudova, što utiče i na druge nosioce pravosudnih funkcija. Time se razvija i svest da ovakva vrsta prestiža ne nosi sobom privilegije, već odgovornost, sa rizikom strogog sankcionisanja.

AUTORI
I
NASLOVI REFERATA

*pripremljeni za XXIX SUSRET
KOPAONIČKE ŠKOLE PRIRODNOG PRAVA
(13–17. decembar 2016. god.),
publikovani u četiri toma
časopisa “PRAVNI ŽIVOT”, br. 9–12, 2016. god.*

OSNOVNI REFERAT

Prirodno pravo i društveni imperativi

Prof. Dr Slobodan Perović

Predsednik Udruženja Kopaoničke škole
prirodnog prava – *Universitas iuris naturalis Copaonici*

Prva katedra

PRAVO NA ŽIVOT

1. Život

1. **Krivičnopravna zaštita života i zdravlja ljudi od upotrebe štetnih proizvoda** – dr Đorđe Đorđević, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
2. **Pokušaj ubistva** – dr Jovan Ćirić, Institut za uporedno pravo, Beograd.
3. **Neke dileme u vezi subjektivnih obeležja bića krivičnog dela trgovine ljudima** – dr Nataša Delić, profesor Pravnog fakultet Univerziteta u Beogradu.
4. **Ubistvo u krivičnom pravu baltičkih država** – dr Dragan Jovašević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
5. **Novi Zakon o policiji u svetlu zaštite prava na život i drugih vrednosti** – dr Željko Nikač, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
6. **Viktimizacija žena ubistvom i pravni odgovori** – dr Slađana Jovanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu i dr Biljana Simeunović-Patić, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.
7. **Krivično delo terorizma i njegova obeležja** – Ivana Bodrožić, asistent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.

8. **Eutanazija u nemačkom i srpskom krivičnom pravu** – Ivana Marković, asistentkinja Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
9. **Krivično delo nedozvoljene proizvodnje, držanja, nošenja i prometa oružja i eksplozivnih materija** – dr Saša Marković, istraživač-saradnik, Institut za kriminološko sociološka istraživanja.
10. **Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima u funkciji zaštite prava na život i temeljnih ljudskih prava** – dr. sc. Vanda Božić, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
11. **Rizici i zaštita prava na život u saobraćaju** – Prof. dr Nataša Tomić-Petrović, Saobraćajni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Urednik: dr Đorđe Đorđević, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.

2. Zdravlje

1. **Odgovornost za štetu od vakcina** – dr Hajrija Mujović-Zornić, naučni savetnik Instituta društvenih nauka, Beograd.
2. **Nacionalni pravni okvir kojim se uređuje oblast zaštite stanovništva od zaraznih bolesti** – dr Marta Sjeničić, viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu; dr Dragan Miljuš, šef Odeljenja za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti Instituta za javno zdravlje Srbije “Dr Milan Jovanović-Batut”. i dr Marko Milenković, naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.
3. **Neki stvarnopravni i obveznopravni aspekti printanja ljudskih organa kao fenomena novog doba** – dr Blanka Kačer, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu.
4. **Pravna regulativa eutanazije i Prednacr Gradanskog zakonika Republike Srbije** – Dunja Šantrić, master prava, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu i dr Jelena Šantrić, naučni saradnik, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu.
5. **Pretpostavljena odgovornost lekara i tzv. defanzivna medicina** – prim. dr Ivana Stojanović, specijalista patolog-citopatolog, Klinički centar – Niš.
6. **Buka u životnoj sredini savremenog sveta i aktuelne potrebe za efikasniju zaštitu** – prim. dr Dušanka Milošević, specijalista otorinolaringologije, KBC Zvezdara, Beograd.
7. **Bolji dani za transplantaciju organa kod nas** – Ljubomir Kecman, Lekar kardiolog i pravnik, Član Udruženja za medicinsko pravo Srbije.
8. **Zaštita prava na život i zdravlje u kontekstu garantovane zaštite prava stranih investitora** – dr Vanja Serjević, sudija Privrednog suda u Nišu.
9. **Značaj stratejskog upravljanja za klinička ispitivanja** – dr Mihajlo Rabrenović, profesor Visoke škole za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo u Beogradu; dr Sanja Stošić, docent Fakulteta za poslovne studije u Beogradu i Milorad Stamenović, doktorand Fakulteta za poslovne studije u Beogradu.

Urednik: dr Hajrija Mujović-Zornić, naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.

3. Ekologija

1. **Odnos globalizacije i zelene ekonomije** – mr Gordana Petković, načelnik, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije i mr Slobodan Prošić, ministar savetnik, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije.
2. **Međunarodno-pravni i institucionalni okvir saradnje država Jugoistočne Evrope u oblasti klimatskih promena i upravljanja vodnim resursima** – prof. dr Dragoljub Tođić, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd i Ivan Dujić, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
3. **Pravni i ekološki aspekti nato agresije na SR Jugoslaviju 1999. godine** – dr Dragan Bataveljić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i Akademik prof. dr Mitar Lutovac, Univezitet Union “Nikola Tesla”, Fakultet za posao i industrijski menadžment Beograd.
4. **Pojam međunarodnog vodotoka i problemi njegovog pravnog definisanja** – dr Mihajlo Vučić, naučni saradnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu.
5. **Ilegalna eksploatacija šuma** – dr Tatjana Bugarski, profesor **Pravnog fakulteta Univerziteta** u Novom Sadu i Milana Pisarić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
6. **Pregled prava zaštite životne sredine u Srbiji** – dr Mario Lukinović, predsednik Nacionalnog udruženja eksperata životne sredine i dr Svetislav Milovanović, Evropska akademija nauka i umetnosti (Alma Mater Europaea) Srbija.
7. **Princip uzročnosti u pravu životne sredine** – dr Jelena Šogorov-Vučković, docent Fakulteta za evropske pravno-političke studije u Novom Sadu.
8. **Pravni i ekološki aspekt nacionalnog parka “Đerdap”** – Dragiša Gajić, viši savetnik za zakonodavno-pravne poslove u bivšoj Saveznoj vladi.
9. **Na putu ka Pariskom sporazumu o klimatskim promenama** – dr Monika Milošević, profesor Pravnog fakulteta Univerzitet Union, Beograd.

Urednik: mr Gordana Petković, načelnik Odeljenja za evropske integracije i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije.

4. Sport

1. **Razvoj fizičke kulture kao društveni imperativ u sistemu vrednosne orijentacije mladih u Republici Srbiji** – dr Edita Kastratović, profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd; dr Olja Arsenijević, profesor Fakulteta za poslovne studije i pravo, Beograd; dr Milan Dragić, docent Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.
2. **Pravna kvalifikacija suspenzije ruskih sportaša sa olimpijskih i paraolimpijskih igara 2016.** – dr Hrvoje Kačer, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, predsjednik Hrvatskog društva za sportsko pravo.

3. **Redarska služba na sportskim priredbama** – dr Nenad Đurđević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i dr Božidar Otašević, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.
4. **Zakonska regulativa i organizacija paraolimpijskog sporta u Srbiji** – dr Zoran Mašić, profesor Visoke škole za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd; dr Nina Đukanović, docent Visoke medicinske škole “Milutin Milanković”, Beograd i dr Žarko Kostovski, profesor Fakulteta za fizičku kulturu, Skoplje.
5. **Novi Zakon o sportu** – dr Dejan Šuput, docent Fakulteta za sport.
6. **Globalne sportske organizacije** – dr Miloš Galantić, Ministarstvo finansija, Poreska uprava, Novi Sad.

Urednik: dr Edita Kastratović, profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.

Druga katedra

PRAVO NA SLOBODU

1. Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti

1. **Krivičnoprocesna tradicija kao vid kulturnog i pravnog identiteta** – dr Milan Škulić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
2. **Dinamična faza krivičnog zakonodavstva Republike Srbije** – dr Dragana Kolarić, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.
3. **Suđenje u odsustvu i ponavljanje postupka licu osuđenom u odsustvu** – dr Vanja Bajović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu..
4. **Elektronski nadzor i ograničenje lične slobode okrivljenog u krivičnom postupku** – dr Velimir Rakočević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.
5. **Test integriteta kao mera suzbijanja korupcije u policiji** – dr Branislav Simonović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, dr Zoran Đurđević, profesor Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, dr Snežana Soković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Saslušanja i zadržavanja osumnjičenog u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije** – dr Aleksandar Bošković, profesor, i dr Nenad Radović, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
7. **Izjašnjenje optuženog o zahtjevu za izdavanje kaznenog naloga u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini** – Akademik Miodrag N. Simović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci; dr Marina M. Simović, docent Fakulteta pravnih nauka Univerziteta “Apeiron” u Banjoj Luci i dr Vladimir M. Simović, profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci.

8. **Položaj imigrantskih zajednica u kontekstu terorističke pretnje** – dr Slaviša Vuković, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
9. **Reforma krivičnog postupka prema maloletnicima** – dr Vladimir V. Veković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.

Urednik: dr Milan Škulić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

2. Sloboda ličnosti

1. **Pomaci u zaštiti lica sa intelektualnim i psihosocijalnim teškoćama** – prof. dr Olga Cvejić-Jančić, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
2. **Droits de l'enfant... ou droit à l'enfant?** – Gabriel García Cantero, Catedrático de Derecho Civil emérito de la Univ. de Zaragoza, Departamento de Derecho Privado, Facultad de Derecho, Espagne.
3. **Divorce Reform – the English Law Experience** – Penny Booth, LL.D., retired Professor of Child and Family Law. She currently tutors part time with the Open University in the United Kingdom.
4. **Pravni položaj tazbinskih srodnika u rekonponovanoj porodici** – dr Zoran Ponjavić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
5. **Subjekti artifičnih reproduktivnih tehnologija i njihova prava u primeni ovih postupaka** – dr Gordana Kovaček-Stanić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i Sandra Samardžić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
6. **Procesne garantije prava na poštovanje porodičnog života** – dr Dušica Palačković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i Sanda Ćorac, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
7. **Pravo deteta na jednakost – zabrana diskriminacije** – dr Olga Jović-Prlainović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.
8. **Alimentacioni fond prema Prednactu Građanskog zakonika Srbije** – dr Uroš Novaković, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
9. **Kontroverznost prava na prekid trudnoće kao metoda planiranja porodice** – Melanija Jančić, asistentkinja Fakulteta za evropske pravno-političke studije, Novi Sad, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica.

Urednik: prof. dr Olga Cvejić-Jančić, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

3. Upravno-pravna zaštita slobode

1. **Reforma javne uprave - misija i stvarnost** – prof. dr Dragoljub Kavran, Beograd.

2. **Reforma upravnog sudstva** – dr Dobrosav Milovanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i dr Vuk Cucić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
3. **Sukob između prava javnosti da zna i prava na privatnost** – dr Marko Davinić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Human rights and equality institutions as a social imperative** – Prof. Dr. Zehra Odyakmaz, Professor of Administrative Law and Assoc. Prof. Dr. Bayram Keskin, Ministry of Environment and Urban Planning.
5. **Koncept vanrednih pravnih sredstava po novom Zakonu o opštem upravnom postupku Republike Srbije** – dr Dragan Vasiljević, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
6. **Jačanje kapaciteta policije u procesu evropskih integracija** – dr Zorica Vukašinić Radojičić, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd i dr Aleksandra Rabrenović, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
7. **Upravno postupanje u novom Zakonu o opštem upravnom postupku** – Ljubodrag Pljakić, sudija Vrhovnog kasacionog suda u penziji.
8. **Modeli izbora državnih službenika u državama bivše Jugoslavije** – dr Zoran Lončar, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu; dr Aleksandar Martinović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i dr Darko Golić, docent Pravnog fakulteta Privredne akademije u Novom Sadu.
9. **Novi Zakon o opštem upravnom postupku u Republici Makedoniji i njegova primenljivost** – dr Borče Davitkovski, profesor, dr Ana Pavlovska-Daneva, profesor, dr Ivana Šumanovska-Spasovska, docent, svi sa Pravnog fakulteta “Justinijan Prvi” Skoplje, i dr Elena Davitkovska, docent Ekonomskog instituta u Skoplju, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij”.
10. **Studija o efikasnosti rešavanja upravnih sporova u Republici Srbiji** – dr Aleksandar S. Mojašević, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu i dr Dejan Vučetić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

Urednici: prof. dr Dragoljub Kavran; dr Dobrosav Milovanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Treća katedra

PRAVO NA IMOVINU

A. Opšta pitanja – kodifikacije

1. **Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije** – prof. dr Slobodan Perović, Predsednik Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije.
2. **Istorijat nastojanja da se donese novi Srpski Građanski zakonik** – dr Miodrag V. Orlić, Profesor Univerziteta u Beogradu.

3. **Građanski zakonik kao društveni imperativ** – dr Branko Morait, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci.
4. **Bogišićeva načela za kodifikaciju građanskog prava** – dr Radomir Prelević, advokat u Podgorici.
5. **O prvom potpunom normativnom Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – prof. dr Jožef Salma, profesor na doktorskom kursu Pravnog fakulteta Univerziteta Károli Gáspár u Budimpešti.
6. **Nekoliko reči o Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – dr Alajdin Alishani, profesor Pravnog fakulteta Univerzitet u Prištini “Hasan Priština”.
7. **Poslovna sposobnost i njeno lišenje u srpskom pravu u svetlu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom** – dr Dragica Živojinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
8. **Pravni status životinja – od objekata do subjekata u pravu** – dr Nataša Stojanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

B. Svojina

1.a. Svojina i druga stvarna prava

9. **Predmet i sadržina prava građenja u Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije** – dr Nina Planojević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
10. **Realni tereti** – prof. dr Duško Medić, sudija Ustavnog suda Republike Srpske.
11. **Obeštećenje žrtava holokausta u kontekstu restitucije** – Vladimir Todorović, predsednik NVO “Projuris”, Beograd i Predrag Vasić, sudija Apelacionog suda u Beogradu.
12. **Pravo svojine na gradskom građevinskom zemljištu** – Mirjana Vulić, sudija Upravnog suda, Beograd.
13. **Pravna priroda i sadržina prava građenja po Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – dr Jasmina Vukotić, docent Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad.
14. **Državina u Nacrtu Građanskog zakonika** – Đurđe Ninković, advokat u Beogradu.
15. **Legalizacija bespravno izgrađenih objekata u Srbiji** – Sofija Nikolić, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
16. **Novine u regulisanju trajnih objekata u zakonodavstvu Republike Makedonije** – dr Rodna Živkowska, profesor i dr Tina Pržeska, profesor, Pravni fakultet “Justinijan Prvi”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju.
17. **Nalaz tuđe izgubljene stvari u uporednom pravu i budućem srpskom pravu** – Aleksandra Pavićević, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
18. **Sticanje stvarne službenosti na osnovu ugovora prema Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – dr Dragoljub Lazarević, docent Fakulteta za poslovno industrijski menadžment, Univerzitet “Union Nikola Tesla” Beograd.
19. **Sticanje prava svojine po Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije** – Divna Sarić i Milenko Sarić, Republička uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove Banjaluka.

1.b. Svojina i nasleđe

20. **Oporezivanje nasledstva** – dr Balša Kaščelan, docent Univerzitet Slobomir P, Bijeljina.
21. **Nasledivost prava na garantovano snabdevanje električnom energijom** – dr Žarko Dimitrijević, javni izvršitelj u Nišu i dr Novak Krstić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

C. Ugovor i odgovornost za štetu

22. **Naknada nematerijalne štete u slučaju smrti ili povrede životinje (kućnog ljubimca)** – dr Tatjana Jevremović-Petrović, profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i dr Nataša Petrović-Tomić, profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
23. **Dejstvo predugovora prema Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – dr Đorđe L. Nikolić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
24. **Mogućnost odricanja od dejstava ostvarenja raskidnog uslova** – Snežana Dabić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
25. **Redovni sudovi kao čuvari ljudskih prava u ugovorima građanskog prava** – dr Boštjan Tratar, docent Fakulteta za državne i evropske studije, Brdo kod Kranja, generalni državni pravobranilac Republike Slovenije.
26. **Nedopušten osnov ugovora** – dr Draginja Vuksanović, docent Pravnog fakulteta u Podgorici, Crna Gora.
27. **Nemogućnost i otežana mogućnost ispunjenja obligacije** – Marko Perović, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
28. **Naknada materijalne i nematerijalne štete fizičkim i pravnim licima u pravu Republike Srbije** – Vladimir Vrhovšek, sudija Višeg suda u Beogradu i dr Vladimir Kozar, profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu..
29. **Zastupništvo - prošlost i sadašnjost** – dr Igor Kambovski, profesor Pravnog fakulteta, Univerzitet "Goce Delčev", Štip, Makedonija.
30. **Razlike između "obaveza sredstava," "obaveza rezultata" i "obaveza garancije" prema Zakonu o obligacionim odnosima** – dr Genc Trnavci, ad hoc sudija Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu; profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću.

Urednici: Prof. dr Slobodan Perović, predsednik Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava; prof. dr Miodrag Orlić, Univerzitet u Beogradu.

2. Porezi

1. **Obaveze poreskih dužnika** – dr Zoran Isailović, profesor Pravnog fakulteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.
2. **Oslobođenja bez prava na odbitak prethodnog poreza – tuđin u sistemu poreza na dodatnu vrednost** – dr Miloš Milošević, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

3. **Specifični aspekti poreskih akata** – dr Srđa Božović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Mediteran u Podgorici.
4. **Globalizacija i oporezivanje digitalne privrede** – dr Snežana R. Stojanović, profesor Fakulteta za poslovno industrijski menadžment Univerziteta Union – Nikola Tesla, Beograd.
5. **Primena poreskih zakona i promenljive društvene okolnosti** – dr Marina Dimitrijević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
6. **Fragmentacija visine poreza na imovinu** – dr Hasiba Hrustić, direktor Centra za pravna i finansijska istraživanja u Beogradu.
7. **Kolaborativna ekonomija i oporezivanje** – Ljiljana Kovačević, glavni poreski savetnik Ministarstva finansija, Beograd.

Urednici: dr Gordana Ilić-Popov, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu; dr Zoran Isailović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici.

3. Privredna društva

1. **Konkurencija između država u cilju privlačenja investicija** – dr Jasmina Labudović-Stanković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i dr Nada Todorović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
2. **Izмене u regulisanju sekundarnog stečajnog postupka u pravu EU** – prof. dr Vladimir Čolović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
3. **Direktor u senci u pravu Engleske** – dr Slobodan Nenadović, profesor strukovnih studija, Visoka poslovna škola visokih strukovnih studija, Valjevo.
4. **Akcion plan za modernizaciju evropskog kompanijskog prava i korporativnog upravljanja** – dr Đuro M. Đurić, Fakultet za pravne i ekonomske nauke, Univerzitet Zarlanda, Saarbrücken, i dr Vladimir M. Jovanović, profesor Fakulteta za ekonomiju i inženjerski menadžment, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu.
5. **Neophodnost pravnog uređenja kombinovanog prevoza stvari u Građanskom zakoniku** – dr Svetislav Janković, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Osiguranje

6. **Obaveza osiguranika da osiguravaču prijavi nastupanje osiguranog slučaja** – dr Jovan Slavnić, profesor Univerziteta u Novom Sadu; počasni predsednik Udruženja za pravo osiguranja Srbije (AIDA Serbia).
7. **Načelo krajnje dobre vere u osiguranju u građanskom zakoniku Srbije** – dr Zoran Radović, član izdavačkog saveta časopisa “Tokovi osiguranja”, Beograd..

8. **Prilog potpunijem definisanju pojmova u Radnom tekstu Građanskog zakonika Srbije** – mr Slobodan Ilijić, član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije, Beograd.
9. **Osiguranje za slučaj nezaposlenosti kao instrument za pravednu eko-tranziciju** – Jelena Janković, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, sekretar SO Bojnik.

Urednici: dr Mirko Vasiljević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Dragiša Slijepčević, sudija Ustavnog suda Srbije; Miroslav Nikolić, predsednik Privrednog apelacionog suda.

4. Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža

1. **Konstituisanje arbitražnog veća u Međunarodnoj trgovinskoj arbitraži** – dr Jelena Perović, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
2. **Priznanje stranih arbitražnih odluka donesenih u višestranačkim postupcima** – dr Dejan Janićijević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
3. **Direktni/supstancijalni metod regulisanja ugovornih odnosa sa elementom inostranosti** – dr Marija Krvavac, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.
4. **Contract Law and the Social Contract: Rethinking Law Reform in the Field of Contract Law from the Perspective of Social Contract Theory** – Dr. Radosveta Vassileva, Teaching Fellow at the Faculty of Laws of University College London (UCL), the UK.
5. **Arbitražna klauzula u opštim uslovima poslovanja** – dr Jelena Vukadinović-Marković, istraživač saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
6. **Application of mandatory rules in international commercial arbitration** – Zoran Jordanoski, LL.M, Directorate for Personal Data Protection of the Republic of Macedonia.

Urednici: dr Jelena Perović, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Thomas Meyer, šef Programa za pravnu reformu za Južni Kavkaz.

5. Radni odnosi

1. **Štrajk kao metod rešavanja radnih sporova** – dr Radoje Brković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
2. **Postupak pre otkaza od strane poslodavca** – dr Slobodanka Kovačević-Perić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Koc. Mitrovici.
3. **Pravo na kolektivno pregovaranje u novim privrednim uslovima** – dr Bojan Urdarević, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
4. **Pravni režim zapošljavanja stranaca u pozitivnom pravu Republike Srbije** – Marijana Milošević, pravnik Samostalnog sindikata radnika energetike Srbije.

5. **Elektronska komunikacija i položaj zaposlenih** – Aleksandar Antić, saradnik u nastavi i doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Suđenje u razumnom roku u parnicama iz radnih odnosa kroz praksu Evropskog suda pravde i praksu domaćih sudova** – mr Vesna Bilbija, miritelj/arbitar, Republička agencija za mirno rešavanje radnih sporova, Subotica.
7. **Socijalni karakter prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja** – dr Vesna Stojanović, profesor Visoke škole strukovnih studija za ekonomiju i upravu u Beogradu.
8. **Impozantan spektar Ustavom zagarantovnog prava na rad i njegova zaštita** – Borisav Čolić, sudija Vrhovnog suda Srbije u penziji.

Urednik: Predrag Trifunović, sudija Vrhovnog kasacionog suda.

6. Banke i bankarski poslovi

OKRUGLI STO:

Bankarski krediti i promenjene okolnosti

1. **Primena valutne klauzule i promenljive kamatne stope u ugovoru o kreditu** – dr Dragiša Slijepčević, sudija Ustavnog suda Srbije.
2. **Valutna klauzula, raskid i posledice raskida ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom** – Predrag Čatić, specijalista za pravne poslove, Udruženje banaka Srbije.
3. **Priroda zaduživanja banke u stranoj valuti** – Nebojša Pantelić, direktor trezora Vojvodanske banke NBG.

* * *

Referati za bankarsku sekciju

1. **Ciljevi i zadaci evropskog sistema centralnih banaka** – dr Srđan Golubović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
2. **Bankarska unija: pravni domašaj jedinstvenog nadzornog mehanizma i jedinstvenog sanacijskog mehanizma** – dr Marko Dimitrijević, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
3. **Ustupanje prava i potraživanja iz bankarske garancije na prvi poziv** – mr Predrag Knežević, advokat u Beogradu i dr Žarko Anđelković, profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe, Novi Sad.

Urednik: prof. dr Stojan Dabić, Međunarodni centar za razvoj finansijskog tržišta, Beograd.

PRAVO NA INTELEKTUALNU TVOREVINU

1. **Autor i autorsko delo** – Dimitrije Milić, dugogodišnji sudija Vrhovnog suda Srbije, advokat u Beogradu.
2. **Sadržina i povreda patenta za drugu medicinsku indikaciju u nemačkom i evropskom pravu** – dr Božin Vlašković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
3. **Kolektivno ostvarivanje interpretatorskog prava** – dr Sanja Danković-Stepanović, profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
4. **Specifičnosti ugovora o licenci** – dr Zdravko Petrović, profesor Univerziteta “Sigmund Freud” u Beču; dr Uroš Čemalović, Univerzitet u Strazburu; mr Slobodan Stošić, samostalni savetnik u Drugom osnovnom sudu u Beogradu.
5. **Ime i slika poznate osobe kao oznake zaštićene žigom u nemačkom pravu** – dr Ksenija Vlašković, saradnik za normativno-pravne poslove Rektorata Univerziteta u Kragujevcu.

Urednik: Dimitrije Milić, advokat u Beogradu.

PRAVO NA PRAVDU

1. Sud u koneksitetu pravde

1. **Mehanizam kontrole izvršenja prema odredbama novog Zakona o izvršenju i obezbeđenju** – dr Gordana Stanković, profesor Univerziteta u Nišu.
2. **Izuzeci javnog beležnika** – dr Arsen Janevski, profesor Pravnog fakulteta “Justinijan Prvi”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju.
3. **Žalba u novom zakonu o izvršenju i obezbeđenju** – dr Nikola Bodiroga, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Procesni mehanizmi ubrzanog rešavanja potrošačkih sporova** – dr Mićović Miodrag, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
5. **Postupak izvršenja sudskih odluka na zaradi i drugim stalnim novčanim primanjima** – dr Nebojša Šarkić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu i Zoran Vavan, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu; asistent Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad.
6. **Sloboda izražavanja misli i (ne)mogućnosti njenog ostvarivanja u vršenju sudijske funkcije kod nas** – dr Milan Blagojević, sudija Okružnog suda u Banjaluci; profesor Pravnog fakulteta Univerziteta za poslovni inženjering i menadžment u Banjaluci.

7. **Postupci u porodičnim stvarima u savremenom vanparničnom procesnom pravu Nemačke** – dr Nevena Petrušić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
8. **O teretu dokazivanja u antidiskriminacionim parnicama** – dr Vladimir Boranijašević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.
9. **Dokazna snaga notarskog zapisa** – mr Velibor Korać, saradnik u nastavi Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.
10. **Mere za obezbeđenje zaostavštine** – dr Milena Trgovčević-Prokić, sudija, Prvog osnovnog suda u Beogradu.
11. **Pravni lekovi i pravna sredstva i njihova primena u novom Zakonu o izvršenju i obezbeđenju** – Vukašin Ristić, advokat u Beogradu.
12. **Sukob nadležnosti između Pravobranilaštva Republike Srpske i subjekata koje ono zastupa** – doc. dr Mirko Stojčinović, zamjenik pravobranioca Republike Srpske; Nikola Aleksić, pomoćnik pravobranioca Republike Srpske i Borislav Jeličić, pomoćnik pravobranioca Republike Srpske.

Urednik: dr Gordana Stanković, profesor Univerziteta u Nišu.

2. Međunarodni odnosi i pravde

a) Međunarodno pravo – elementi inostranosti

1. **Sredstva tumačenja međunarodnih ugovora koja primenjuju ICSID arbitraže** – dr Rodoljub Etinski, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
2. **Uspostavljanje načela mirnog rešavanja sporova i zabrane pretnje i upotrebe sile u međunarodnom pravu** – dr Bojan Milisavljević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
3. **Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na primenu Dablin regulative** – dr Ivana Krstić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i dr Bojana Čučković, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Upotreba oružane sile protiv SR Jugoslavije 1999.** – dr Aleksandar V. Gajić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
5. **Osnovni principi savremenog koncepta ljudskih prava** – dr Boris Krivokapić, profesor Fakulteta za poslovno-industrijski menadžment, Univerzitet “Union - Nikola Tesla”, Beograd.
6. **Sporovi u južnom kineskom moru i međunarodno pravo** – dr Duško Dimitrijević, naučni savetnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
7. **Neke međunarodnopravne specifičnosti država bez morske obale** – dr Filip Turčinović, profesor na Državnom univerzitetu u Banjoj Luci i Fakultetu za poslovno industrijski menadžment u Beogradu.

8. **Reparacija u Prvom svetskom ratu 1914–1918. godine i međunarodno javno pravo** – dr Jelena Đ. Lopičić-Jančić, profesor Fakulteta za poslovno industrijski menadžment i pravo, Univerzitet “Union – Nikola Tesla”, Beograd.
9. **Imunitet međunarodnih organizacija - između nedodirljivosti i legitimiteta** – dr Jelena Stojšić-Dabetić, docent Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija.
10. **Pariski principi i nacionalne institucije za ljudska prava** – dr Katerina Krstevska, profesor Fakulteta bezbednosti, Skoplje, Univerzitet “Sv. Kliment Ohridski” – Bitolj, Republika Makedonija.
11. **Iregularni oblici diplomatskog predstavljanja** – Marko K. Ačić, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Generalni sekretar Narodne skupštine Republike Srpske.
12. **Zločini iz mržnje i sistem zaštite ljudskih prava sa osvrtom na Savet Evrope i praksu Evropskog suda za ljudska prava** – Jelena Jokanović, savetnica na programu u Misiji OEBS u Srbiji.

Urednik: dr Rodoljub Etinski, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

b) Pravo Evropske Unije

1. **O sukobu prava EU i investicionog prava ili o kazni zbog usaglašavanja unutrašnjeg prava sa pravom EU** – Akademik prof. dr Radovan D. Vukadinović, Pravni fakultet u Kragujevcu i Banja Luci i Akademik prof. dr Vitomir G. Popović, Pravni fakultet u Banja Luci.
2. **Oblici sudske kontrole poštovanja obaveza država članica Evropske unije** – dr Zoran Radivojević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
3. **Vladavina prava u Evropskoj Uniji** – dr Jelena Čeranić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci, Viši naučni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu i Mirjana Glintić, master, istraživač saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu.
4. **“Okvir” komisije i zaštita vladavine prava u državama članicama Evropske unije** – dr Ljubica Đorđević, profesor Fakulteta za evropske pravno-političke studije; Univerzitet Edukons, Novi Sad.
5. **Pojam ozbiljne upotrebe žiga u pravu Evropske unije** – dr Zoran Miladinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i dr Siniša Varga, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Državna pomoć i poreska mišljenja u pravu Evropske unije** – dr Siniša Domazet, naučni saradnik Univerziteta Edukons, Sremska Kamenica.
7. **Položaj Evropske komisije u institucionalnom sistemu Evropske unije** – dr Bojana Lakićević-Đuranović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.

Urednik: dr Radovan Vukadinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

PRAVO NA PRAVNU DRŽAVU

1. **Imperativnost prava u svetlu jedne antropološke vizije pravnog fenomena** – dr Saša B. Bovan, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
2. **Demokratizacija društva, sloboda političkog udruživanja i vladavina prava** – Akademik, prof. dr Vlado Kambovski, Akademija nauka i umetnosti Republike Makedonije.
3. **Ozbiljno shvatanje individualnih prava** – dr Sanja Đurđić, profesor Fakulteta za pravne i poslovne studije “dr Lazar Vrkatić”, Univerzitet Union u Beogradu.
4. **Koreni ideje društvenog ugovora** – Ilija Jovanov, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
5. **Semantička analiza kao metod integralne pravne nauke** – dr Zoran I. Jelić, Beograd.
6. **Kultura socijalnosti prava** – Refki Tač, Adovkat u Prizrenu.
7. **The Right to Selfdefense in the Light of Law and Social Imperatives** – Dr. Adrian Eugen Hollaender, attorney - at law, Vienna, Austria.
8. **Rusoov koncept suverenosti** – Miloš Galić, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

Urednik: dr Saša Bovan, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Ustavno pravna pitanja

9. **Ustavna načela uopšte i u Republici Srbiji** – dr Vladan Petrov, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
10. **Smanjenje penzija u Republici Srbiji u svetlosti jurisprudencije evropskih ustavnih sudova** – dr Darko Simović, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
11. **Načelo federalne participacije protiv načela demokratije** – dr Marko Stanković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
12. **Ograničenja slobode veroispovesti u “ratu protiv terorizma”** – dr Dragutin Avramović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i dr Sreten Jugović, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
13. **Retroaktivne i prospektivne korekcije racione temporis dejstva odluka ustavnih sudova** – dr Vladimir Đurić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo Beograd.
14. **Sloboda izražavanja u praksi Ustavnog suda Crne Gore** – mr Hamdija Šarkinović, sudija Ustavnog suda Crne Gore.
15. **Mjesto i uloga Ustavnog suda u ustavno-pravnom sistemu Crne Gore** – dr Dragoljub Drašković, sudija Ustavnog suda Crne Gore.
16. **Imunitet nepovredivosti u modernom parlamentu** – Đorđe Marković, doktorand, demonstrator na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

17. **Redovna ustavna revizija kao iznevereni društveni imperativ u Republici Srbiji** – dr Vladimir Mikić, stručni saradnik Univerziteta u Beogradu.
18. **Unutarstranački izbori i demokratija** – Savo Manojlović, MA, istraživač – pripravnik u Institutu za uporedno pravo, Beograd.
19. **Položaj i funkcionalna uloga predsednika suda u srpskom pravosuđu** – Smilja Spasojević, viši savetnik, rukovodilac Odeljenja za statusna pitanja sudija, u Visokom savetu sudstva Republike Srbije.
20. **Zašto je izborna lista značajna za izborni sistem** – Miroslav Đorđević, istraživač – saradnik Instituta za uporedno pravo; doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
21. **Ljudska prava i ustavnosudska zaštita** – dr Osman Kadriu, profesor FON Univerziteta, Skoplje.

Urednici: dr Vladan Petrov, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Mile Dmičić, profesor Pravnog fakulteta Univeziteta u Banjaluci.

SADRŽAJ

<i>OPŠTE KONSTATACIJE</i>	5
<i>UVODNA REČ</i>	21
<i>PORUKE</i>	45
<i>NASLOVI REFERATA</i>	83

